

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Bc. Jana Položijová

Jazykový humor lékařů

Medical Doctor's Language Humour

Praha 2018

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ivana Bozděchová, CSc.

Konzultant: PhDr. Pavel Nečas, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. května 2018

Bc. Jana Položijová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat své vedoucí práce doc. PhDr. Ivaně Bozděchové, CSc. za vedení mé práce a pomoc při jejím realizování. Zároveň bych chtěla poděkovat panu PhDr. Pavlu Nečasovi, Ph.D., který s námi úzce spolupracoval a poskytl mnoho materiálů a připomínek. Také bych chtěla vyjádřit své díky všem lékařům a zdravotnickým pracovníkům, kteří mi pomohli mnohými zkazkami ze své praxe.

Klíčová slova

jazykový humor, anekdota, vtip, komicno, smích, typologie, jazykové prostředky, komunikace, lékařské prostředí

Key words

language humor, anecdote, joke, comicality, laughter, typology, language means, communications, medical milieu

Abstrakt

Tématem diplomové práce je jazyková komika v lékařském prostředí. V první části je rozebrána charakteristika humoru a komična jako taková, vycházející především z modelů Henriho Bergsona, Bohuslava Brouka a Ladislava Dvorského. Práce se dále zaměřuje na medicínský humor, zejména humorné historky a vtipy z lékařského prostředí. Na základě vybraných ukázek je vytvořena základní typologie, a to srovnáním podobných znaků a prvků vyskytujících se v analyzovaném materiálu. Hlavními vytvořenými kategoriemi jsou homonymie a polysémie, metafory, metonymie, slovní hříčky nebo slang. Součástí práce je i krátký průzkum mezi lékaři, shrnující jejich zkušenosti s lékařským humorem přímo v lékařském prostředí.

Abstract

The diploma thesis focuses on the language humour in medical practice. In its first part, a general characterization of humour and comicality is analysed, based mainly on models by Henri Bergson, Bohuslav Brouk and Ladislav Dvorský. The work then focuses on the medical humour, particularly on humorous stories and jokes with medical setting. A basic typology of medical humour was created based on selected examples by comparing similar signs and elements occurring in the analysed material. The main established typological categories were: homonymy and polysemy, metaphor, metonymy, puns or slang. The diploma thesis also contains a short survey, summarizing the experience of doctors with medical humour directly in medical practice.

OBSAH

Úvod.....	8
1 Komika, humor, smích.....	9
1.1 Komika, komično.....	9
1.1.1 Komika.....	9
1.1.2 Teorie komiky.....	9
1.1.3 Rysy komiky.....	10
1.1.4 Podmínky komiky.....	11
1.1.5 Druhy komiky.....	12
1.1.5.1 Druhy komiky podle Josefa V. Bečky.....	12
1.1.5.2 Druhy komiky podle Jana Orlického.....	12
1.1.5.3 Druhy komiky podle Henri Bergsona.....	12
1.1.6 Konfigurace komiky.....	13
1.2 Humor a smích.....	14
1.2.1 Humor.....	14
1.2.2 Smích.....	15
1.3 Vtip.....	16
1.3.1 Teorie vývoje vtipu.....	16
1.3.2 Druhy vtipů.....	17
1.3.3 Technika vtipu.....	17
1.4 Jazyková komika.....	18
1.4.1 Jazyková komika podle Bohuslava Brouka.....	18
1.4.2 Jazyková komika podle Ladislava Dvorského.....	18
1.5 Medicínský humor.....	20
2 Typologie lékařského jazykového humoru.....	22
2.1 Použití odborných termínů a cizích slov.....	22

2.2 Použití slangových slov	29
2.3 Faux amis (falešní přátelé).....	30
2.4 Vulgarismy, nadávky a přezdívky	32
2.5 Homonymie a polysémie	34
2.6 Metafora.....	42
2.7 Metonymie a synekdocha	44
2.8 Frazeologismy, fráze a klišé	46
2.9 Slovní a jazykové hříčky.....	51
2.9.1 Paradox	51
2.9.2 Správná odpověď na nesprávném místě	51
2.9.3 Překnutí, neuvědomělost.....	53
2.9.4 Kontext.....	54
2.10 Příjmení a rodná jména - NOMEN OMEN	56
2.11 Rýmy.....	58
2.12 Skladba věty.....	59
2.13 Nepochopení situace	60
3 Výsledky průzkumu	62
Závěr	64
Seznam použité literatury	67
Příloha.....	71

Úvod

Tématem diplomové práce je jazykový humor lékařů. Cílem práce je na základě lékařských humorných příběhů a anekdot shromáždit repertoár jazykových prostředků, na kterých je založen jazykový humor z lékařského prostředí, a sestavit typologii těchto jazykových prostředků. Metodologickým východiskem práce je vymezení lexikálně-sémantických a pragmatických pojmů a jejich využití pro základní třídění jazykového materiálu.

Práce je rozdělena do tří částí. V první kapitole se budu zabývat vymezením komiky, komičnosti, humoru, smíchu a vtípu, protože tyto základní teoretické poznatky později umožňují analyzovat sesbíraný materiál. Poté se budu věnovat konkrétně jazykové komice a teoriím jazykové komiky Bohuslava Brouka a Ladislava Dvorského. Na závěr první části budu charakterizovat medicínský humor.

Ve druhé části se zaměřím na jednotlivé jazykové prostředky používané v humorných medicínských historkách a vtípech. Jako základ metodiky analýzy jsem zvolila Repetitorium jazykové komiky Ladislava Dvorského. Pro analýzu jsem vybrala z dostupných zdrojů (sbírky medicínských historek, sborníky vtípů, internetové zdroje, ústní předání) ty, u kterých je humorný efekt dosažen právě pomocí komiky jazyka. Na základě analýzy tyto ukázky rozdělím do zastřešujících skupin.

Ve třetí části uvádím shrnutí krátkého průzkumu provedeného mezi lékaři na internetovém lékařském fóru věnovaném humoru v medicíně (jedná se o veřejnosti nepřístupnou skupinu). Členy skupiny jsem požádala o krátké vyjádření k jejich zkušenostem s humorem na pracovišti a také o historky, s nimiž se setkali ve své lékařské praxi. Dostalo se mi nečekaně velkého množství odpovědí, které jsou k přečtení v příloze. Některé z historek, které mi byly poskytnuty v rámci fóra, jsem použila do analytické části. Zároveň jsem se opírala o názor dvou rodinných přátel – dlouholetá dětská zdravotní sestra a lékař zabývající se etikou, který navíc několik let působil jako Lékař bez hranic.

1 Komika, humor, smích

Humor je kořením života. – české přísloví

„*Proboha, smějte se častěji! Je to jediný spolehlivý lék na všechny nemoci.*“

(N. V. Gogol)

Přestože nás humor obklopuje každý den, nelze humor jednoznačně vymezit nebo definovat. Co může být humorné pro jednoho člověka, nemusí být vnímáno jako humor člověkem jiným. Nejčastěji se humor vymezuje jako určitá forma komična.

1.1 Komika, komično

Komikou se zabývají různé vědecké disciplíny. Například to je filozofie, psychologie, estetika, sociologie, teorie umění a mnoho dalších. Každá z těchto disciplín zkoumá komiku trochu jinak. Komikou se zabývá mnoho autorů, kteří se snaží tento pojem vymezit. V této práci vycházím zejména z děl Vladimíra Boreckého (*Teorie komiky*), Henriho Bergsona (*Smích*) a Jana Orlického (*Záhady komična, teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*).

1.1.1 Komika

Pojem komika pochází z řeckého slova *komikos*, popřípadě *kómos* – veselý průvod, zábava. Význam se původně váže ke komedii. Komika znamená schopnost vyvolávat smích, veselí. Komika je nedílnou součástí vývoje lidstva a vývoje umění. Komično je situace, kdy vzniká nějaký neočekávaný výsledek. Standardní situace, která se vyvíjí nestandardně, vyvolává údiv a za určitých okolností i smích/humor/komično. Ovšem děje se tak jen za specifických podmínek, jelikož pocit humornosti není mezi lidmi jednotný a vyžaduje určitý nadhled. Situace se nás nesmí dotýkat emocionálně nebo existencionálně, v takovém případě situace namísto komického pocitu vyvolává pocit úzkosti a ublíženosti.

1.1.2 Teorie komiky

Borecký ve svém díle *Teorie komiky* podrobně rozebírá různé přístupy zabývající se vznikem komiky. Historicky určuje tři makroteorie komiky – jde o teorii superiority, teorii

inkongruence a teorii relaxace¹. První z teorií, tedy teorie superiority (nadřazenosti či převahy) vychází z předpokladu, že příčinou komiky je získání převahy, nikoli však fyzického charakteru. Často je to spojeno s pohrdáním nebo nepřátelstvím. Představiteli této teorie byli například v antice Platon, Aristoteles, v novověké filozofii Thomas Hobbes, v moderní době Henri Bergson. Teorie inkongruence tvrdí, že komika vzniká z nesourodosti prvků, z kontrastu nebo z konfliktu. Za zakladatele této teorie je považován Immanuel Kant, jejími představiteli byli například Arthur Schopenhauer a Søren Kierkegaard. Poslední z uvedených teorií, čili teorie relaxace vysvětluje komiku jako uvolnění přebytečné energie. Zastánci této myšlenky byli Herbert Spencer a Sigmund Freud. Tyto teorie ale Borecký považuje za příliš obecné a nabízí další možnosti dělení, a to podle vědeckých oborů nebo podle období vzniku jednotlivých teorií.

Vedle hlavních makroteorií komiky uvádějí autoři také další teorie, například Jan Orlický kromě teorie uvolněného napětí (v psychice toho, kdo se směje), převahy (nad tím, komu se smějeme) a protikladnosti uvádí ještě jako zdroj komiky „radost (toho, kdo se směje), nerozumnost (toho, komu se smějeme), nesmyslnost (toho, komu nebo čemu se smějeme), strojovost (automatismus v chování toho, komu se smějeme), svobodu (jakožto pocit toho, kdo se směje), neshodu (v objektu, kterému se smějeme), porušení pravidla (tím, komu se smějeme), vyřešení zmatku (v mysli toho, komu se smějeme), nevhlednost (toho, komu nebo čemu se smějeme), chování na způsob dítěte.“² Za základ komična ale považuje zejména kategorie uvolnění napětí, převahu, radost a nerozumnost.

1.1.3 Rysy komiky

Borecký se spíše než příčinami komiky zaobírá strukturujícími rysy komiky. Zde uvádí rysy: smysl komiky, reduplikaci, sociálně-kulturní kontext, svobodu, náhodu a překvapení, ludismus, pokleslost a svět komiky. Smysl komiky jako takový považuje za paradoxní, jelikož tvrdí, že „smysl komiky spočívá v nesmyslu“.³ Reduplikace, nebo také komické zdvojení, je založeno na skrytém konfliktu. Jako nezbytný označuje Borecký sociálně-kulturní kontext a uvádí, že komické má vždy vztah „k reálným sociálním a kulturním skutečnostem, kterých si všimá především sociologie v poměru lidského k animálnímu, v sexuálních, generačních a dalších diferencích, v rozdílném společenském postavení, třídním zařazení, v rasových, etnických, národnostních rozdílech, v profesionálních rozdílech, jejichž konkrétní obsahy

¹ BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Praha: Hynek, 2000. Str. 45-46

² ORLICKÝ, Jan. *Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: Futura, 2003. Str. 23-24

³ BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Praha: Hynek, 2000. Str. 142

tvoří referenční rámec komiky“.⁴ Svobodu jako rys komiky chápe Borecký jako vysvobození z každodennosti a osvobození se od odpovědnosti a povinností. Momenty náhody a překvapení považuje za důležité podmínky komiky. Jako jeden z rysů komiky uvádí také ludismus, hrové vyladění, hravost a odlehčení situace. Naproti tomu pokleslost znamená degradaci a znevažování společenských norem, hodnot nebo pravidel. Svět komiky má za funkci být určitým ventilem, který uvolňuje napětí.

1.1.4 Podmínky komiky

Komický pocit podle Orlického podmiňují podmínky působící na subjekt komického jevu, a to podmínky tělesné, psychické, povahové a sociální, a dále podmínky, které se vztahují k objektu komična (konkrétnost, přístupnost, novost, souměřitelnost, provokativnost, důstojnost zesměšňovaného, zdvojení smíchu, přidání kladné příměsi, vyvolání napětí a klamavost)⁵. U záměrné komiky má vliv také sympatičnost a přirozenost vypravěče. Tělesné podmínky působí na duševní rozpoložení člověka, které je pak příznivé pro vyvolání komického pocitu. Psychické podmínky předpokládají zejména intelektuální úroveň, zralost a okamžitý duševní stav člověka. Povahové podmínky představují zejména vlohy, vrozený temperament a smysl pro humor. Sociální podmínky jsou ovlivněny historicky podmíněnou mentalitou společnosti a také stupnicí hodnot člověka. Existují ale také podmínky, které brání vzniku komického pocitu. Jde především o „soucit, zlost, bolest, dojetí, hrůzu a hnus, ale i zaměření na vážný nebo zodpovědný cíl.“⁶

Většina teorií se shoduje v tom, že nositelem komiky může být pouze člověk, a s komikou zároveň spojují smích. Bergson uvádí, že člověk je tvor, který se dokáže smát a který zároveň smích svým chováním vzbuzuje.⁷ Jan Orlický píše, že „výhradně u člověka jde o smích komický“ na rozdíl od smíchu radostného, který je vyvolán něčím potěšujícím, nikoli něčím směšným či komickým.⁸ Borecký ale upozorňuje, že „smích často nemá za svůj předmět komiku a že ani komika nutně nevede k smíchu“⁹.

---

⁴ BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Praha: Hynek, 2000. Str. 143

⁵ ORLICKÝ, Jan. *Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: Futura, 2003. Str. 58

⁶ tamtéž, str. 72

⁷ BERGSON, Henri. *Smích*. Praha: Naše vojsko, 2012. Str. 27

⁸ ORLICKÝ, Jan. *Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: Futura, 2003. Str. 19

⁹ BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Praha: Hynek, 2000. Str. 26

1.1.5 Druhy komiky

1.1.5.1 Druhy komiky podle Josefa V. Bečky

Co se týče druhů komiky, Josef V. Bečka ji dělí na chtěnou a nechtěnou. U nechtěné komiky uvádí, že je člověk objektem komiky neboli jeho obětí. Smích je zde pro objekt ponížením. U chtěné komiky komická osoba předstírá, hraje komické situace. Člověk je v tomto případě subjektem komiky a smích je jeho odměnou.¹⁰

1.1.5.2 Druhy komiky podle Jana Orlického

Orlický obdobně komično dělí na komično bezděčné a záměrné. Jako základní formu bezděčného komična chápe komickou naivnost. Jednoduchými formami záměrného komična jsou podle Orlického šprým, žert, vtip. Šprým definuje jako „materiální akt záměrné komiky“¹¹, žert jako „psychologický akt záměrné komiky“¹² a vtip jako „komicky zaměřenou logickou hříčku“¹³. Složitými formami záměrného komična jsou podle Orlického gag, groteska, burleska, humor, satira, sarkasmus, parodie, travestie, komická mystifikace, komický paradox a komická blasfemie. Tyto složité formy obsahují velký počet komických prvků. Gag je hraná akce rozvíjející základní komickou situaci do komického vyvrcholení. Groteska představuje výstřední hrané komické dílo většinou s rychlým tempem děje. Burleska je hrané komické dílo s větším stupněm hrubosti. Satira má za cíl odsoudit záporné společenské jevy a sarkasmus je vystupňovaná satira. Parodie se vyznačuje zesměšňujícím napodobováním, má za cíl snižovat něco hodnotného. Travestie naopak něco nízkého povznáší. U mystifikace jde o oklamání pomocí klamné informace. Paradox přináší rozpor nebo také protismysl a blasfemie zesměšňuje urážením až rouháním. Přitom Orlický uvádí, že „humor je společná vlastnost všech záměrných komických výtvorů“¹⁴.

1.1.5.3 Druhy komiky podle Henri Bergsona

Bergson ve své studii *Smích* rozděluje komiku na vnější (vzhledovou) komiku, komiku gest a pohybů, jazykovou komiku, situační komiku a charakterovou komiku, přičemž poslední tři považuje za nedůležitější. Vnější komika vzniká v souvislosti s jakýmkoli ošklivým vzhledem objektu. Situační komiku vyvolávají různé situace, v nichž se ocitají postavy často náhodou.

¹⁰ BEČKA, Josef, V. *Komika a humor v jazyce. Naše řeč*. 1946, 30(4-5), str. 71-78

¹¹ ORLICKÝ, Jan. *Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: Futura, 2003. Str. 114

¹² tamtéž, str. 114

¹³ tamtéž, str. 115

¹⁴ tamtéž, str. 116-117

Slovní komika vychází z jazyka, je to komika, „kterou jazyk vyjadřuje a kterou jazyk vytváří“¹⁵.

1.1.6 Konfigurace komiky

Borecký ve své knize *Teorie komiky* považuje za základní konfigurace komiky ironii, naivitu, humor a absurditu. Pojem ironie pochází z řeckého *eironeia* a původně znamenal přetvářku. Ironii Borecký charakterizuje jako umění říci něco, aniž by to bylo skutečně vysloveno¹⁶. Za cíl ironie můžeme považovat výsměch a pocit nadřazenosti. Ironie nemusí být také vždy komická, často ji spojujeme i s něčím tragickým.

Termín naivita pochází z latinského *nativus*, *nature*, což znamená jednoduchost, prostotu, nevinnost, a objevuje se jako jeden z prvků ironie a humoru. Samostatně je uplatňována až koncem 19. století, dříve byla spíše prvkem ironie nebo humoru. Naivitu můžeme odvozovat z nevědomého. Patří sem zejména bezděčné výroky dětí, které neměly být komické, ale dospělým tak připadají. Do této oblasti také Borecký řadí ludismy a hravost, které často vyvolávají komiku.

Absurdita pochází z latinského *absurdus* – je to druh komiky, který na rozdíl od naivity „operuje s nesmyslem záměrně jako s určitou metaforou světa a je si plně vědoma své absurdity“¹⁷. Absurdita je to, co vybočuje z běžné logiky, co se přičí zdravému rozumu. Dva významy se nelogicky slučují dohromady a dávají vzniknout nesmyslnému celku.

Jako nejmladší komickou konfiguraci označuje Borecký humor, který charakterizuje jako „výsměch sobě samému“¹⁸.

---

¹⁵ BERGSON, Henri. *Smích*. Praha: Naše vojsko, 2012. Str. 106

¹⁶ BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Praha: Hynek, 2000. Str. 10

¹⁷ tamtéž, str. 35

¹⁸ tamtéž, str. 41

1.2 Humor a smích

1.2.1 Humor

Původ pojmu humor musíme hledat již v antice. Latinský výraz *humor* znamenal vlhkost, vláhu, tekutinu, mok a označoval humorální šťávy v lidském těle (Hippokratos vyvozoval z poměrů tělních šťáv jednotlivé temperamenty¹⁹). Ve starověku i středověku se totiž věřilo, že temperament, nálada jsou výsledkem proudění tělesných šťáv.

Slovo humor má původ v latině (humor = tělní tekutina) a do českého jazyka proniklo z anglického *humour* (nálada, rozpoložení, povaha), podobné výrazy lze nalézt i v italštině (*umore*) nebo ve španělštině (*buen humor*).

Borecký ve své knize *Teorie komiky* definuje humor jako „ironický výsměch, který prochází sebereflexí“²⁰. Humor můžeme také popsat jako „úsměvné hodnocení směšné situace nebo objektu“²¹. Humor bývá na rozdíl od satiry laskavý (pomineme-li subkategorii absurdního a černého humoru) a vychází především z přijetí nekonvenční reakce na situaci.

Orlický rozlišuje humor v úzkém a širokém slova smyslu a ve výsledku uvádí, že „humor buď prostě popisuje komické jevy, nebo zpodobuje vážné jevy komickým způsobem, nebo líčí komické jevy tak, že je navíc obohacuje pomocí komických postupů“²². Humor má podle Orlického místo ve všedním životě, v literatuře, na divadle, ve filmu, televizi, ve výtvarném umění, hudbě atd.²³

Literární definici humoru najdeme například v díle Karla Čapka *O umění a kultuře I.*: „*Humor, přeložen do češtiny, znamená šťávu: věru vzácnou mízu, vařenou v křivulích duchovní laboratoře jako extractum herbarum omnium, výtažek všech nejutěšenějších bylin tohoto světa, všehojivý balzám a kouzelnickou tinkturu, mízu zrající na nejslunnějších stránkách duše, v blažených vinicích a požehnaném edenu; a na druhé straně šťávu sloučenou ze slz a krve, jedovatou esenci všech životních hořkostí, hašišový odvar a opiový preparát, trpký lektvar přeháněný po hořkých jádrech bolesti a zklamání, žíravou lučavku, mozkovou kyselinu a pohrdaný chrchel rozbouřeného nitra.*“²⁴

Jan Werich označuje humor za „*boj s lidskou hloupostí, v tomto boji nemůžeme nikdy vyhrát, ale nikdy v něm nesmíme ustát. Ovšem pozor na zmýlenou – ten, koho považujeme za blbce,*

¹⁹ BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Praha: Hynek, 2000. Str. 36

²⁰ tamtéž, str. 40

²¹ Humor. *Cestina ve slovníku.cz* [online]. [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <https://www.cestinaveslovníku.cz/humor/>

²² ORLICKÝ, Jan. *Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: Futura, 2003. Str. 118

²³ tamtéž, str. 118

²⁴ ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře I*. Praha: Československý spisovatel, 1984. Str. 50

*považuje za blbce nás. Jde o to nevyvraždit se.*²⁵ Obecně lze humor chápat jako schopnost člověka, zvířete, věci nebo situace vyvolat pocit pobavenosti, který je často doprovázený smíchem.

1.2.2 Smích

Jak již bylo řečeno výše, humor, jako forma komična, vyvolává smích. A čím je smích prospěšný? Smíchem se zabývá vědecká disciplína gelotologie, která došla k názoru, že *„smíchem se odbourávají násilnické pudy. Smějeme-li se, snižuje se v těle hladina kortikoidů a adrenalinu. Zvyšuje se tvorba imunoglobulinů*“²⁶.

Smích je de facto opakovaný prudký výdech, který jde přes hlasivky, a vydává tím zvuk, který je často doprovázen mimikou a trhanými pohyby těla. Důležitější než faktická definice je, že smích je následek – následek komična, směšné situace. Existuje více než jeden druh smíchu. Orlický vybírá jako nejdůležitější druhy (s vzestupnou tendencí): smích „vnitřní“ (neprojevuje se navenek, ale vyvolává příjemný pocit), úsměv (není slyšitelný, ale lze ho pozorovat), smích hlasitý a smích hromový.²⁷

Příčinou smíchu je směšnost, komický pocit. Není to ale jediná příčina, často se smějeme i bez nějaké předchozí směšné situace. Stejně tak existují komické situace, které nevyvolávají smích.

---

²⁵ WERICH, Jan. In: *Wikiquote* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2004- [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: https://cs.wikiquote.org/wiki/Jan_Werich

²⁶ BARTŮNĚK, Petr. *Další prosím...!: téměř 500 historek ze světa operačních sálů, poslucháren a ordinací, téměř 500 převážně úsměvných příběhů ze života lékařů, mediků, zdravotních sester a pacientů*. Břeclav: Presstempus, 2003. Str. 5

²⁷ ORLICKÝ, Jan. *Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: Futura, 2003. Str. 2487

1.3 Vtip

Vtip je komická situace, která pracuje s intelektuálními prvky a klade určité nároky na posluchače.

1.3.1 Teorie vývoje vtipu

Jan Orlický ve své knize *Záhady komična* v kapitole Vývoj teorie vtipu rozebírá několik kategorizací vtipů. Jako první se věnuje teorii vtipu Jeana Paula (Richtera), který dělí vtipy na neobrazné (myšlenkové), obrazné (založené na obrazotvornosti) a slovní (jejichž podstatou je slovní hříčka).

Druhou teorií, které se věnuje, je teorie Kuno Fishera, který rozvíjí Jeana Paula a definuje vtip jako „soud, jenž vytváří komický protiklad“ a dělí vtipy na jazykové (zvukové, slovní hříčky a směšné omyly) a intelektuální vtipy (hra s nesmyslem, antiteze a sarkasmus).

Jako třetí teorii uvádí Orlický typologii podle Theodora Lipse²⁸. Lipps chápe vtipy jako subjektivní komično, jehož je člověk subjektem a dělí je do pěti základních skupin, které dále člení:

Dělí vtipy do pěti základních skupin: na pojmové slovní vtipy, vtipné vztahy pojmů, vtipné soudy, vtipné vztahy mezi soudy a vtipný závěr. První skupinu – pojmový (slovní) vtip – dále člení na slovní vtipy založené na slovní podobnosti, vtipných zdánlivých pojmech (například slova nic neznamenající) nebo vtipném tvoření slov, a na věcnou souvislost, například vtipnou onomatopoezii nebo individuální řeč. Druhou skupinu – vtipný vztah pojmů – charakterizuje jako možnou vtipnou záměnu slov, vtipné sloučení slov, vtipné zastoupení pojmů (opis, karikatura, ironie, charakteristika), vtipné obrazné označení nebo vtipné označení pomocí odvozených momentů (parodie, oxymorón, nesmysl). Třetí skupina – vtipný soud – spočívá v podobnosti vět nebo v polovičních až čtvrtinových pravdách, které se mění v celé (přehánění, falešná analogie). Čtvrtou skupinu tvoří vtipné vztahy mezi soudy, což představuje například dvojsmyslné vtipy nebo vtipná spojení soudů. Poslední skupinou je vtipný závěr.

Závěrečnou teorií, které se Orlický věnuje, je teorie Sigmunda Freuda. Freud na rozdíl od předešlých teorií považuje komično a vtip za různé věci, nepovažuje vtip za projev komična. Vtipy také dělí na slovní (zhuštění, vícero užití téhož materiálu a dvojsmyslnost) a myšlenkové (myšlenkové chyby, nepřímé zpodobení, unifikace).

---

²⁸ ORLICKÝ, Jan. *Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: Futura, 2003. Str. 142-147

1.3.2 Druhy vtipů

Orlický považuje vtip za jednu z forem komična, konkrétně za „komický výtvar v logické rovině“²⁹. Vtipy dělí na slovní a myšlenkové. Přesto chápe, že tyto druhy nelze oddělit, a uvádí, že „komično slov je ovšem také současně komičnem myšlenky“³⁰. Jako podobné vtipu uvádí šprým, žert a anekdotu. Šprým charakterizuje jako objektivní komický výtvar. Žert je spíše záležitostí psychickou, subjektivní. Nejpodobnější vtipu je podle Orlického anekdota, kterou definuje jako „krátký komický příběh (popis události)“³¹. Uvádí ale, že představy o vtipu a anekdotě nejsou ujednocené a často se tyto pojmy zaměňují. „Za anekdotu je považováno to, co je skutečně vtipem i co se vtipu víceméně podobá.“³².

1.3.3 Technika vtipu

Orlický se také věnuje technice vtipu. Jak u myšlenkového, tak i u slovního vtipu dělí vtipy podle technik komična na techniky nesmyslu, chyby, obměny, opakování, techniku narážky, nesnáze, konfliktu, náhody a techniku rozporu. U slovních vtipů se věnuje podrobnému rozboru u prvních pěti technik. Zde jde v technice nesmyslu o vtipy se slovním nesmyslem nebo slovním protismyslem. U techniky chyby jde zejména o dvojsmysly, užší a širší významy slov, vlastní jména a jejich význam. U techniky obměny jde u slovních vtipů o přirozenou obměnu (užití jiného užívaného výrazu) nebo umělou obměnu (užití výrazu nepoužívaného). U techniky opakování jde o opakované užití stejné fráze. U techniky narážky se narážka používá většinou jako pomocná technika pro vznik komického pocitu.

---

²⁹ ORLICKÝ, Jan. *Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: Futura, 2003. Str. 159

³⁰ tamtéž, str. 160

³¹ tamtéž, str. 163

³² tamtéž, str. 164

1.4 Jazyková komika

Jazykovou komiku definovala Ladislava Lederbuchová v *Průvodci literárním dílem* jako „výsledek estetické hry s jazykem, v níž dochází k aktualizaci významu slov, slovních spojení, ale i hlásek“³³. Dodává, že zdrojem komična je většinou „využití synonymie, homonymie, tropiky jazyka, nelogického významového spojení mezi slovy – noncensu. Někdy je pro komický efekt utvořen i neologismus. Komický účín má aktualizace doslovnosti významů přenesených“³⁴.

1.4.1 Jazyková komika podle Bohuslava Brouka

Jazykovou komikou se zabýval Bohuslav Brouk ve svém díle *Jazyková komika*. Rozděluje jazykovou komiku na dva druhy, komiku proslovitelnou a komiku záznamovou. U proslovitelné komiky vidí jako zdroj komičnosti komickou výslovnost (závislou na způsobu vyjádření) a slovní komiku (komické je téma). Jako základní zdroje komičnosti uvádí Brouk komickou anorthografii (záměrná nepravopisnost) a komickou grafiku (vnější úprava textu).³⁵

1.4.2 Jazyková komika podle Ladislava Dvorského

Podrobně se jazykovou komikou zabývá Ladislav Dvorský v knize *Repetitorium jazykové komiky*. Dvorský věnuje pozornost tzv. komice nechtěné, nebo také bezděčné, u níž „komický efekt je založen na napětí mezi záměrem autora a interpretací recipienta“³⁶. Projevy této nechtěné komiky se dle Dvorského vyskytují v „citátech ze soudních síní, z různých soukromých a veřejných oznámení, z prostředí lékařského, z úseku administrativně právního apod.“³⁷. Jazykovou komiku ale vnímá neoddělitelně od komiky situační. Píše, že jejich předmětem jsou tytéž jevy. Zde Dvorský cituje charakteristiku situační komiky Bergsona: „...smějeme se všemu, co je na gestu, chování, rysu tváře ztuhlé, hotové, zkrátka mechanické“. A Dvorský dodává: „...a nesmějeme se snad stejným vlastnostem jazykového projevu? Není jedním z nejučinnějších prostředků jazykové komiky aktualizované užití klišé,

---

³³ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. Str. 132

³⁴ tamtéž, str. 132

³⁵ BROUK, Bohuslav. *Jazyková komika*. Praha: Václav Petr. 1941. Str. 118

³⁶ DVORSKÝ, Ladislav. *Repetitorium jazykové komiky*. Brno: Vydavatelství a nakladatelství Novinář. 1984. Str. 17

³⁷ tamtéž, str. 17

frází, strnulých šablon všeho druhu?³⁸ Zde přirovnává jednotlivé prvky komiky: „nešikovnost v pohybech = neobratnost ve volbě slov a vět. Nafoukanost a prázdná nadutost = obliba nabubřelých slov a patetických frází.“³⁹ .

Dvorský podrobně rozebírá různé prvky, které vedou k navození komického pocitu v publicistických projevech. Jde například o použití hovorových, knižních, odborných nebo cizích slov, vulgarismů a nadávek, synonym, homonym, antonym, metafor, frazeologismů a frází, různých rodných jmen a příjmení, rýmů, slovních a jazykových hříček, skladby vět apod.

---

³⁸ DVORSKÝ, Ladislav. *Repetitorium jazykové komiky*. Brno: Vydavatelství a nakladatelství Novinář. 1984. Str. 13

³⁹ tamtéž, str. 14

1.5 Medicínský humor

Medicínský humor se vyskytuje zejména ve formě medicínských historek a anekdot. Českou tradici medicínských historek založil MUDr. Oldřich Hlaváč, zubní lékař, který pod pseudonymem Alarich vydal sborníky medicínských historek *Medicina v županu* (1929) a *Medicínské historie* (1935). Na jeho tvorbu úspěšně navázali další lékaři, například MUDr. Josef Káš, profesor Ctirad John, docent Petr Bartůněk nebo neurolog MUDr. Svatopluk Káš.

V medicínských historkách jde o skutečné humorné příběhy. Osoby, které v nich vystupují, bývají uváděny skutečnými jmény. Jak vyjádřil profesor MUDr. Štěpán Svačina v článku pro *Medical Tribune*, jde o „humor trochu zvláštní. Možná spíše než slovo anekdota to vystihuje slovo aforismus, stručný vtipný výrok nebo průpověď, též jako krátká literární forma reflexivního a satirického rázu, užívající protiklad a ironie. Cílem není se zasmát, ale cílem je spíše připomenout a zlidštit nějakou často významnou osobu.“⁴⁰

Profesor Ctirad John, který se také aktivně zabýval sběrem medicínských historek, napsal v článku v *Revue České lékařské akademie* a také v předmluvě k vydání knihy Petra Bartůňka *Svěřte se odborníkovi... To se nasmějte!*: „*Medicínský humor se rodí tam, kde je člověk vypnut ze standardní situace, kdy jako pacient přenáší uzlík tkání, nervů a cév přes práh ordinace. Co je jindy všední a uměřené, zvrátí se v humorné. Lékař s neotřelým viděním postřehne záblesk komického a nazrávající situaci v duchu domodeluje. Zrodí se medicínská historka.*“⁴¹

Kromě interakce lékaře s pacientem jsou také zásobárnou humoru rigorózní zkoušky mediků. MUDr. Ctirad John píše: „...protože každý lékařský obor je vystaven podle přesného věcného a jazykového plánu, je i sebemenší úlet směšný.“⁴²

Tyto medicínské historicky se dále šíří ústním způsobem, v průběhu dozrávají a často se přetvoří v anekdoty, jak psal Karel Čapek, „pučením od matečného kmene“. Ctirad John se v předmluvě ke sborníku Petra Bartůňka *Další prosím...!* odvolává v charakteristice

---

⁴⁰ SVAČINA, Štěpán. *Silvestrovská úvaha o lékařských anekdotách*. *Medical Tribune* [online]. 18. 12. 2014, 2014(26) [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://www.tribune.cz/clanek/34758>

⁴¹ JOHN, Ctirad. *O humoru, medicínském zvlášťě*. In: *Revue České lékařské akademie*. 2004, 1(1), str. 17-18.

⁴² BARTŮŇEK, Petr. *Další prosím...!: téměř 500 historek ze světa operačních sálů, poslucháren a ordinací, téměř 500 převážně úsměvných příběhů ze života lékařů, mediků, zdravotních sester a pacientů*. Břeclav: Presstempus, 2003. Str. 4

anekdoty na Karla Čapka: „*Anekdota nemá autora, nýbrž jen vypravěče. Nevymýšlí se, koluje do úst k ústům.*“⁴³

A co nám medicínský humor přináší v praxi? Zde hodně záleží na úhlu pohledu. Pacient vnímá ve své náročné situaci humor coby odlehčení a uvolnění napětí z návštěvy lékaře nebo z nemoci. Je také prokázáno, že smích nejen odstraňuje napětí a stres, ale působí i na imunitní systém či zmírňuje bolest. Ne nadarmo se říká „smích léčí“. Lékaři chápou humor zejména jako určitý ventil, prostředek k odstranění stresu z náročného povolání.

---

⁴³ BARTŮNĚK, Petr. *Další prosím...!: téměř 500 historek ze světa operačních sálů, poslucháren a ordinací, téměř 500 převážně úsměvných příběhů ze života lékařů, mediků, zdravotních sester a pacientů.* Břeclav: Presstempus, 2003. Str. 3

2 Typologie lékařského jazykového humoru

Jako východisko svého zkoumání jazykového humoru lékařů jsem zvolila knihu *Repetitorium jazykové komiky* od Ladislava Dvorského. Pro účel analýzy druhů jazykového lékařského humoru jsem z různých zdrojů (sbírky medicínských historek, sborníky vtipů, internetové zdroje, ústní zdroje) vybrala ukázky, ve kterých se humor projevuje skrze jazykové prvky. Tyto jsem rozřídila dle typologie Dvorského, ale vzhledem k povaze získaného materiálu jsem si kategorie musela poupravit, popřípadě vytvořit nové.

2.1 Použití odborných termínů a cizích slov

Terminologii definujeme jako soubor odborných výrazů. Každý obor má svůj soubor a sám si svou terminologii i vytváří. Lékařská terminologie má své zvláštnosti. Lidé se s nemocemi setkávají v běžném životě, slyší mnoho odborných zdravotnických termínů, sami si často vytvářejí svá laická pojmenování.

Vladimír Pacovský se ve své knize *Lékařská terminologie* věnuje zvláštnostem lékařského názvosloví a uvádí, že hlavní zvláštností je, že základem lékařské terminologie je řečtina (zejména u klinického názvosloví) a latina (zejména u anatomického názvosloví)⁴⁴. V českém lékařském názvosloví je i mnoho termínů původem z jiných jazyků, například z němčiny nebo angličtiny, a stejně tak se vyskytují i výrazy z lidové řeči. Často se také objevují zastaralé výrazy, které mohou být špatně pochopeny jak pacienty, tak i lékaři, např. „operovali jste mi matku“, což mladší lékař, neznalý zastaralého výrazu matka = děloha, může pochopit tak, že byla operována maminka pacientky.

Podle Dvorského se komického pocitu u této kategorie dosahuje zejména používáním předložkových výrazů s přesnějším významem (jako příklad uvádí *v průběhu*), opisnými trpnými tvary (např.: *bylo dosaženo, bývá vyjádřeno*), častým užíváním podstatných jmen slovesných (např.: *před zahájením vysílání, bez pochopení záření*). Často bývá komickým nezdařilý projev v odborně popularizační oblasti. Také je možné s komickým cílem užívat odborná slova (termíny). Bergson píše, že „některá povolání mají technický slovník: kolik směšných efektů jsme získali přenesením tohoto odborného jazyka na myšlenky běžného života!“⁴⁵ U použití cizích slov vzniká komický efekt zejména odlišnostmi ve zvukové a grafické stránce nebo zvláštnostmi významové stránky.

---

⁴⁴ PACOVSKÝ, Vladimír: *Medicínská terminologie: informatorium pro studenty, zdravotníky i zvědavé laiky*. Praha: Karolinum, 2004. Str. 7

⁴⁵ BERGSON, Henri. *Smích*. Praha: Naše vojsko, 2012. Str. 126

S komickým efektem odborných a cizích slov se v lékařském humoru setkáme zejména v humorných historkách mediků vycházejících z nedostatečných znalostí studentů při zkouškách a ve vtípech šířených pacienty založených převážně na nepochopení situace na základě neznalosti latiny a odborných lékařských pojmů.

Jako příklad první skupiny – humor mediků – jsem zde vybrala několik historek, kdy humorný efekt má použití nesprávných latinských výrazů.

Ukázka č. 1

Na olomoucké lékařské fakultě probíhaly zkoušky z anatomie. Jedna studentka měla už téměř vše šťastně odbyto, nakonec přišly jako vždy na řadu i úlomky kostí.

Profesor MUDr. Josef Zrzavý vyndal z krabice jeden obratel: „Tak jaký je to obratel? A popište ho.“

Medička poznala, že jde o obratel bederní, ale při popisu zaváhala.

„No tak,“ povzbuzoval pan profesor, „tady ta horní plocha se nazývá...?“

„Ta horní plocha je facies cranialis.“

„Dobře. A ta dolní?“

Rozpaky. Pátravé pohledy po okolí.

Zkoušející chtěl slyšet termín facies caudalis a tak napovídal: „Jak se řekne latinsky ocas?“

Tu se studentka rozzářila a šťastně vyhrkla? „Facies penialis.“⁴⁶

V ukázce č. 1 můžeme pozorovat vznik humorné situace na základě neúmyslné chyby způsobené jednak neznalostí studentky a jednak zmýlením způsobeným zkratkovitým myšlením ve stresové situaci, kterou zkouška bezesporu je. Jádrem komična stojí na záměně latinských slov a jejich českého překladu. Zkoušející studentku chtěl navést k odpovědi „facies caudalis“, což znamená „dolní plocha“ (facies – plocha, caudalis – dolní). Zároveň zkoušející poskytl studentce pomůcku v českém jazyce, kdy odkazoval na latinské slovo pro „ocas“, což je „cauda“, tedy velmi podobné termínu „caudalis“. Stres měl svůj podíl na tom, že studentka si v dané chvíli nespojila slovo „ocas“ s jeho definicí končetiny vyskytující se na zadní části těla, nýbrž s jeho periferním využitím pro vulgární označení

---

⁴⁶ KÁŠ, Svatopluk. *Medicina v nedbalkách, aneb, Aeskulap ještě po dvaceti letech*. Olomouc: Epava. Str. 24

mužského pohlavního orgánu, jehož latinský název je „penis“ (jeden z periferních významů se překládá také jako „ocas“). Slovo bylo zkomoleno na „penisalis“ pomocí přípony „-lis“ po vzoru tvarů „carnalis“ a „caudalis“.

Ukázka č. 2

Přednosta neurologické kliniky v Motole docent MUDr. Martin Bojar zkoušel mediky. Jedna studentka dostala jako otázku oblíbené Bojarovo téma: encefalitidy.

Moc toho neznala. Zkoušející se zeptal i na pojem abortivní formy encefalitidy, tj. encefalitida, kdy klinický obraz je vyvinut jen neúplně, nedokonale.

Studentka chvíli uvažovala a pak prohlásila: „Abortivní encefalitida, to je taková encefalitida, při které dochází často k potratům.“⁴⁷

Podobně jako v předchozí ukázce i zde máme projev chybného přenesení významu. Pojem „abortivní“ má dva významy – jednak v pojetí ne úplně vyvinutý, nestandardně probíhající, jednak způsobující potrat. V případě této ukázky šlo o význam první, tedy při abortivní formě encefalitidy dochází k vzniku neúplného klinického obrazu. Studentka však zvolila druhý význam – způsobující potrat – jelikož toto slovo je v tomto významu používané a častěji v běžném povědomí uživatelů. Humornost této historky spočívá ve vzniklém nesmyslu.

Ukázka č. 3

Profesor Borovanský zkoušel anatomii.

Medička se posadila proti němu a vtom již přišla první otázka: Uterus.

U nervózní dívky došlo k nějakému krátkému spojení, spletla si uterus (dělohu) s uretrou (močovou trubicí) či snad s ureterem (močovodem), a začala plynně:

„Uterus rozeznáváme mužský a ženský.“

A víc vět už neřekla. I ta jedna jediná stačila na zcela definitivní nedostatečnou.⁴⁸

---

⁴⁷ KÁŠ, Svatopluk. *Z Aeskulapovy druhé kapsy: obory konzervativní*. Praha: Galén, 2005. Str. 209

⁴⁸ tamtéž, str. 62

Na rozdíl od předchozích ukázek nevzniká humorná situace chybným přenesením významu, ale záměnou na základě zvukové podobnosti. Na místo slova „uterus“ – tedy děloha – bylo použito slovo „uretra“ – močová trubice. Záměna významů vznikla pouze z důvodu podobného znění slov. Komično zde je ukotveno hlouběji. Podobně jako u všech vtipů a komických scének toho typu je důležité, aby posluchač/čtenář byl obeznámen s latinskou terminologií, nebo alespoň měl základní lékařské anatomické povědomí, jelikož humor je zde skrytý a neznalost posluchače dá vzniknout stejné situaci, jako vznikla v historce.

Ukázka č. 4

Na stážích se probírala lékařská terminologie. Čiperní medici toho využili a požádali profesora Doležala o vysvětlení, proč se říká penis. Ten se krátce zamyslel a odpověděl: „Tak buď je to od pendo, pendere, tedy viseti, nebo penetrare čili pronikati, eventuálně od penestes, což v řečtině znamenalo nádeník, nevolník.“ A dodal. „Pro každou věkovou skupinu si můžete vybrat.“⁴⁹

Tato ukázka je trochu jiného charakteru. Komično nevzniká na úkor někoho nebo něčí neznalosti, ale odkazuje na vtipný popis širší souvislosti. Je zde nutné, aby posluchač zapojil svou představivost a význam si domyslel, což je ostatně také jedna z forem humoru – humor, který spočívá na schopnosti slyšet nevyřčené. Studenti se vyučujícího ptají na etymologický původ slova „penis“ a je jim nabídnuto hned trojí možné vysvětlení. Tedy varianty „pendere“ – viseti, „penetrare“ – pronikati a „penestes“ – nevolník. Závěrečná věta „Pro každou věkovou skupinu si můžete vybrat.“ poukazuje na popis fyzického stavu mužské části společnosti s ohledem na věk jedince. Komično je zde prezentováno v podobě překladu latinských termínů, které samy o sobě svým významem nijak humorné nejsou, ale zvolené české ekvivalenty odkazují na situace, které s těmito slovy jsou spojené. Slovo „viset“ v tomto kontextu odkazuje na vulgární spojení slov „(penis) mu visí“ nebo „už mu jen visí“, tedy je neschopen aktivního sexuálního života v pozdním věku. Význam „pronikati“ tuto schopnost naopak prokazuje.

---

⁴⁹ BARTŮNĚK, Petr. *Další prosím...! téměř 500 historek ze světa operačních sálů, poslucháren a ordinací, téměř 500 převážně úsměvných příběhů ze života lékařů, mediků, zdravotních sester a pacientů*. Břeclav: Presstempus, 2003. Str. 116

Druhou skupinu reprezentují spíše krátké vtipy vycházející z použití odborných nebo cizích slov v prostředí, které tato slova nezná, a dochází tak k významové záměně.

Ukázka č. 5

„Já byl letos čtrnáct dnů v agónii.“

„A taky tam tolik přšelo?“⁵⁰

V této ukázce se objevuje záměna slova „agónie“ (původně řec. *agónia*) s názvem blíže neurčené země, přičemž záměna je způsobena podobou slova „agónie“ a zároveň jeho umístěním v kontextu fráze. Nejprve fráze „já byl letos čtrnáct dnů“ (plus její varianty) se velmi často používá v situaci, kdy odkazuje na pobyt v nějaké lokaci v rámci dovolené. Posluchač tedy bude automaticky předpokládat, že následovat bude název lokality. V tomto případě fráze poukazuje na stav nemoci, nikoli pobyt, ale neznalost slova „agónie“ tento význam zcela maže. Druhým významným faktorem je tvar slova „agónie“, pro česká slova s netypickým zakončením -ie, které se však nemálo vyskytuje u řady názvů zemí světa (například Patagonie, Albánie, Filadelfie, Indonésie ...). Došlo zde tedy k záměně významů na základě hypotézy, že nikdo nezná všechny země světa a je tedy pravděpodobné, že nějaká země jménem „agónie“ existuje, jelikož účastník rozhovoru neznal původní význam slova. Komično vzniká z neznalosti.

Ukázka č. 6

"Pane doktore, můj muž má nějakou divnou nemoc, mohl byste ho vyšetřit?"

Doktor manžela vyšetří a dá ženě za pravdu: "Je to tak, paní, má kvadratickou nemoc."

"A čím se to projevuje?" "Má chuť na druhou."⁵¹

V ukázce č. 6 je humor vystaven na vtipném využití cizího slova, jehož význam je všeobecně známý v situaci, kdy bychom to nečekali. Pojem „kvadratický“ spadá do sféry matematiky a jeho využití v lékařství je velmi nepravděpodobné. Zároveň využití fráze „na druhou“, která je běžně spojována s kvadratickým systémem dokresluje celý obraz. Využívá se zde přenesení

⁵⁰ KÁŠ, Svatopluk. *Antologie českého medicínského humoru*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1988. Str. 31

⁵¹ JANDA, Bohuslav. *Skalpel, prosím!: 300 nejlepších doktorských anekdot*. Praha: Plot, 2004. Str. 63

významu na základě čisté zvukové podobnosti „*má chuť na druhou (ženu)*“ a „*na druhou (počty)*“. Využití pojmu kvadratický v místě názvu nemoci (kde se cizí termín očekává) umožňuje maskovat jádro vtipu a udržovat napětí, pointa tak může eskalovat v závěru.

Velmi často se k použití cizích slov v řeči váže jejich komolení. Dochází k deformacím vzniklým „přehozením, vynecháním nebo přisunutím některých hlásek nebo písmen“⁵². Komický efekt se zvýší, jestliže se zkomolené slovo podobá slovu s jiným významem, nebo dojde k záměně slov s protikladným významem nebo s vulgárním podtextem. Zde jako příklad z medicínské oblasti můžeme uvést příklady poskytnuté lékárníky a lékaři při krátkém průzkumu. Lidé často z neznalosti komolí názvy léků, z čehož často vznikají komické situace. Nejčastější příčinou je neschopnost zapamatovat si složité názvy. Často také jde o pokus vytvoření mnemotechnické pomůcky k zapamatování, která ne vždy plní svůj účel. Mnohdy mají tyto pomůcky vulgární nádech.

Z lékárnické praxe - zkomoleniny názvů některých léků (viz příloha):

ANTIBIOPTIKA, ANTIDOBÝTYKA (Antibiotika)

BRZOKADIL (Bisacodyl)

DIAPRDEL (Diaprel)

GS KONDOM (GS Condro)

KALCIUM PANOPTIKUM mast (Kalcium pantothenicum)

KURVAPROX (Curaprox zubní kartáček)

MUKOSLOVAN (Mucosolvan)

OPHTHALMO-SEX, OPHTHALMO-SEMTEX (O-septonex),

OLYMP nosní sprej (Olynth)

OTRAVIN (Otrivin)

SERETADY, SEREDÍTĚ, SERENÁDA, SERETO, SRAJTAJD (Seretide)

TOBOGAN (Tebokan)

ZODIAK (Zodac)

---

⁵² DVORSKÝ, Ladislav. *Repetitorium jazykové komiky*. Brno: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1984. Str. 45

Stejným způsobem vzniká humorná situace při zápisu různých diagnóz a postupů, kdy prostá záměna písmen nebo jejich nadbytečnost/nepřítomnost vyzní komicky. Následující příklady byly opět poskytnuty lékaři v odpovědích na průzkum (*viz příloha*).

Z lékařské praxe – zkomoleniny a překlepy

Dolní končetiny bez **potoků** (otoků)

Otrok na levém **bérci** (otok)

Pacient se **psokojený** (spokojený)

Místo cukru med na **skazení** (slazení)

Látky, cirkulující v **krkvi** (krvi)

Urologie – ne urologie (neurologie)

Rotoped (ortoped)

Předán do p*če (předán do péče)

Prodělal operaci **krkovice** (krkavice)

Na uvedených příkladech je vidět bohatost českého jazyka. Nežřídka nastávají situace, kdy stačí změnit/vynechat jedno písmeno a výsledek vyzní humorně.

Stejně tak příkladem neúmyslné komiky může být situace na obrázku č. 1, kdy sousedství dvou zkratek na kartotéce po přečtení vyzní jako expresivní výraz. I zde jde o situaci neúmyslnou, avšak o nic méně humornou.

Obr. č. 1⁵³

2.2 Použití slangových slov

V medicíně se často mezi lékaři nebo studenty-mediky používá lékařský slang (také lékařský dialekt, argot nebo žargon). Takovou profesně stigmatizovanou promluvu označuje Pacovský za iatrolalii⁵⁴. Nejčastěji se lékařský slang projevuje v podobě deminutiv, domestik nebo vulgarismů (dnes už v nich nevidíme lékařský původ). Slang lékařští pracovníci používají především pro jeho jednoduchost a urychlení komunikace v praxi. Velké množství latinských termínů má až několik slov a zkrácená jednoslovná podoba je pohodlnější a v některých případech i důležitá (jedná-li se o rychlost reakce na situaci). Mnoho z takových „termínů“ přešlo do běžné mluvy mimo lékařské prostředí (například „mít budíka“). U některých výrazů už dnes ani není na první pohled poznat, že původně jde o medicínská slova (například „trefil ho šlak“, „dostal psotník“ nebo „klepla ho pepka“).

---

⁵³ použito se svolením autorky

⁵⁴ PACOVSKÝ, Vladimír. *Medicínská terminologie*. Praha: Karolinum. 2004. Str. 79

2.3 Faux amis (falešní přátelé)

Faux amis neboli zrádná slova (někdy se jim také říká *falešní přátelé*) se vyskytuje na přechodu mezi jazyky. Jde o situaci, kdy výraz v jednom jazyce zní velmi podobně jako v jazyce druhém, z čehož vznikají mýlky při jeho překládání. Mluvčí nabyde dojmu, že slova jsou si podobná, že mají tudíž i podobné kategorie a chovají se v jazyce podobně. Například anglické slovo *realize* oproti jeho české variantě *uvědomit si* vs. *realizovat*.

Základem humorné situace je, že odborný jazyk (v našem případě se může jednat i o latinu), který je pro jednoho uživatele běžný, se stává de facto cizí řečí pro druhého, jen složenou ze zdánlivě nesouvisejících známých slov, která díky tomu tvoří zavádějící konotace.

Ukázka č. 7

Při soudním jednání podával profesor Šikl znalecký posudek, v němž mimo jiné prohlásil: „Celý centrální nervový systém, mozek i prodloužená mícha jsou zcela v mezích normy...“

Tu vyskočí advokát jedné ze zúčastněných stran: „Pardon, pane doktore, jak můžete říct, že je mícha normální, když je prodloužená?!“⁵⁵

V ukázce se objevuje termín „prodloužená mícha“, který označuje určitou oblast nervové soustavy a význam slova „prodloužená“ je v tomto případě jen délkové vyznačení oblasti. V situaci soudního líčení, kdy advokát není obeznámen s lékařskou terminologií, vzniká chybná interpretace termínu. Dochází k záměně situací, které jemně odlišují významy. Jak jsem zmínila, v prvním případě jde o prostorové vymezení, v druhém o abnormalitu ve významu „delší než by správně měla být“. Advokát neznal dobře kontext (anatomii člověka) a zvolil tedy špatný význam slova.

Ukázka č. 8

Chirurgickou propedeutiku trávili medicí hradecké lékařské vojenské akademie na chirurgii v Pardubicích u primáře Snopka.

Posluchači tvořili vojenskou jednotku a tak je doprovázel i velitel, nikoli lékař, kapitán G.

---

⁵⁵ KÁŠ, Svatopluk. *Z Aeskulapovy třetí kapsy: obory teoretické aneb ti, co neléčí, ale jen si hrají s mikroskopem, zkumavkami a přístroji*. Praha: Galén, 2007. Str. 195

*Na chirurgickém oddělení se převlékli všichni do bílého nemocničního oblečení a šli na operační sál. Pan primář chtěl navodit srdečné ovzduší a tak s vedoucím skupiny, kterého pokládal za kolegu lékaře, zapředel rozhovor: „U nás operujeme apendixy v lokále (apendix – zkráceně zánět slepého střeva, lokál – místní lokální umrtvení), jak to děláte u vás v Hradci?“
I kapitán G. nonšalantně odvětil: „To my ne, u nás na operačním sále.“⁵⁶*

V této ukázce dochází také k špatnému „překladu“ lékařského slangu – „operovat v lokále“ (operace slepého střeva s místním, tedy lokálním umrtvením). Druhým z účastníků rozhovoru je vojenský velitel, který není z lékařského prostředí a kterému chybí tedy potřebná znalost jak terminologie, tak její slangové varianty. Slovo „lokál“ si tedy vyložil významem slova stejného znění: lokál čili hospoda.

---

⁵⁶ KÁŠ, Svatopluk. *Aeskulap se stále usmívá*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1977. Str. 165

2.4 Vulgarismy, nadávky a přezdívky

Původně se vulgarismy užívaly k vyjádření odporu nebo negativního postoje. Lze je ale také použít jako prostředku jazykové komiky. Zde se používají za účelem vytvoření komického podtextu nebo jako složka komické charakteristiky postavy. Nadávky jsou metoda, jak pojmenovat osobu způsobem s urážlivým podtextem. Nadávka, jako čistý prostředek jazykové komiky, by neměla obsahovat urážku. Nejčastěji se v této podobě používají názvy zvířat, věcí, osob duševně nebo fyzicky postižených, osob se zápornými charakterovými vlastnostmi, částí těla, rostlin, pohádkových bytostí apod. Většinou jsou již tato pojmenování tak vžitá, že se už ztratila souvislost s původním jménem.

V následující ukázce je použita medicínská historka, u níž komický efekt přináší jak neotřelost použitých výrazů, tak i jejich kumulace a vysvětlení významu.

Ukázka č. 9

Profesor Spilka měl velmi osobitý drsný slovník. Medikům a medicím při pitvách nevybíravě nadával. Posluchače mužského pohlaví oslovoval většinou názvy z oblasti zoologie, jako „ty vole, ty osle, ty koni a podobně, kdežto dívkám vybíral termíny botanické: „konvalinko, sedmikrásko, růžičko“, a to vždy s ironickým úsměvem. Studenti na to byli zvyklí a brali to jako něco samozřejmého.

Když se však jednou jeden medik ohradil proti této - podle jeho mínění – nespravedlivé diferenciaci, odsekl mu Spilka: „Ty vole, copak jí můžu říct ty krávo, jak by si zasloužila? A vůl, to je ještě inteligentní zvíře, ale taková konvalinka, ta je, ty koni, úplně blbá.“⁵⁷

Na tomto příkladu můžeme prezentovat vulgarismy, které ve své podstatě odkazují na nějaký předmět/zvíře, avšak ne všechny jsou obecně spojovány s vulgárním kontextem. Slova jako „vole“, „krávo“ nebo „osle“ jsou běžné používaná coby nadávky a nikoho už dnes nepřekvapí (nebereme-li v potaz společenskou povahu situace). Navíc jsou tu však další pojmenování – názvy místní květeny, která jako nadávky běžně nefigurují a jejich postavení v této pozici lze poznat pouze z kontextu (a tónu hlasu). Jde o pojmenování „konvalinko“, „sedmikrásko“ a „růžičko“, které v určité situaci dokonce mohou být považovány za lichotku. V případě osobní účasti takové situace z tónu snadno rozeznáme, o kterou variantu se jedná. V této

---

⁵⁷ KÁŠ, Svatopluk. *Z Aeskulapovy třetí kapsy: obory teoretické aneb ti, co neléčí, ale jen si hrají s mikroskopem, zkumavkami a přístroji*. Praha: Galén, 2007. Str. 191

ukázce (v psané podobě) máme vysvětlení v závěru – vyučující poukazuje na rozdíl v inteligenci příslušníků fauny oproti příslušníkům flory. Humorný efekt tedy přináší nestandardní využití slov pro danou situaci a vytváření nové konotace – namísto pochvaly v porovnání s estetickým vzhledem květiny tu máme urážku opírající se o úroveň myšlení.

2.5 Homonymie a polysémie

Komický efekt způsobovaný homonymií nebo polysémií je velice častý. Homonymie se projevuje tím, že jedna jazyková forma, lexém má více významů, které spolu navzájem přímo nesouvisí. Existují homonyma úplná, kdy jsou slova stejného slovního druhu. U částečných homonym se některé tvary liší, používá se pro ně pojem homofony. K homonymům řadíme také tzv. nepravá homonyma (homofony a homografy, slova lišící se výslovností nebo pravopisem) nebo mezislovní homonyma (shodují se vždy jedno slovo s více slovy, například okolo – o kolo).

Polysémie neboli víceznačnost je označení pro jazykový jev, kdy tentýž lexém má více různých významů, které spolu souvisejí. Často se zaměňuje s homonymií, ale na rozdíl od homonymie mají jednotlivá užití polysémního lexému genetickou souvislost.

Ukázka č. 10

Na kolínském zdravotnickém škole zkoušel v druhém ročníku MUDr. Jirovský, pozdější primář chirurgického oddělení ve Vlašimi.

Ten den to nějak moc nešlo, známky padaly špatné. Vyvolaná byla Věrka V. a dostala otázku štítná žláza.

Moc toho o ní nevěděla, a tak raději mlčela. Mlčela zarytě.

Doktor Jirovský už ztrácel trpělivost: „No Věrko, něco snad víte, ne? Chcete dostat pětku?“

Zase mlčení.

„Tak mi alespoň řekněte, jak se říká lidově zvětšené štítné žláze. Aspoň tohle víte, ne?“

A tu se ozve do ticha třídy z nakrabacených úst: „Vole.“

„No aspoň to. Máte sice stejně nedostatečnou, ale jste první dívka, která mi řekla veřejně „vole“.“⁵⁸

V této ukázce prezentuji komično založené na principu homonymie. Dochází zde k záměrnému střetu dvou slov stejného znění, ale naprosto odlišného významu, který je umocněn i různou jazykovou rovinou. Slovo „vole“ ve významu zvětšené štítné žlázy (lidové označení) odkazuje k biologickému termínu označující část těla ptáků, která má vizuální

---

⁵⁸ KÁŠ, Svatopluk. *Pilulky smíchu*. Praha: Melantrich, 1982. Str. 59

podobnost k zvětšené uzlině. V historce je však užito i ve významu expresivního výrazu „vůl“ (původně označení zvířete) označujícího jedince chabého rozumu. Humornost je umocněna tvarem slova „vole“, které, ačkoli je v nominativu singuláru, odpovídá podobě urážky, jež je v kontextu ve vokativu singuláru, což umožňuje veselý závěr: „... *ale jste první dívka, která mi řekla veřejně „vole“.*“ Komika je podpořena střetem dvou situací – školního prostředí, které je společensky sevřenější, a užitím nadávky, což spadá do periferie jazyka.

Ukázka č. 11

Rigorózní zkoušky z dětského lékařství na pražské lékařské fakultě. Zkouší profesor MUDr. Josef Švejcar. Samozřejmě zkouší svou zamilovanou oblast: výživa novorozence.

„Jakou barvu má stolička novorozence?“ zeptá se studentky.

Medička se zarazí a pak se na pana profesora podívá vyčítavě: „Ale pane profesore, novorozenec nemá přece zoubky!“⁵⁹

Ukázka č. 12

Jaký je nejoblíbenější zákusek gynekologa?

„Císařský řez.“⁶⁰

V ukázce č. 11 vidíme homonymii způsobující komický pocit. Jedná se o záměnu významů slova „stolička“. V prvním případě jde o deminutivum slova „stolice“ použitého v kontextu řeči o dětech, neboť právě v komunikaci s dětmi a o dětech se deminutiva často využívají. Tento deminutivní tvar odpovídá tvaru slova „stolička“ ve významu druh zubu. Význam židle, předmět k sezení, který by také odpovídal, zde nebyl využit.

Podobně na tom je ukázka č. 12. V tomto případě dochází k záměně celého slovního spojení. V prvé řadě jde o význam „operace“, jež má název „císařský řez“ (původ jména pochází z Pliniova díla *Historia naturalis* T.I.L. VII., kde zmiňuje, že dětem narozeným tímto způsobem se říkalo „caesones“ nebo „casares“, což znamená „vyříznutý“, nikdo z caesones se císařem nikdy nestal – není tu tedy žádná přímá souvislost⁶¹). Druhý význam se pohybuje

---

⁵⁹ KÁŠ, Svatopluk. *Injekce, které nebolí*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. Str. 32

⁶⁰ vyslechnuto

⁶¹ DOLEŽAL, Antonín a kol.: *Porodnické operace*. Praha: Grada, 2007. Str. 205

v oblasti gastronomie – cukrářství. Bylo by zajímavé podívat se na původ jmen cukrářských výrobků, a i jak se měnily v průběhu let. Nicméně můžeme říct, že je velmi oblíbené pojmenovávat zákusky šlechtickými a jinými tituly (Hraběněčin koláč, Kardinálovy řezy...), v tomto případě Císařský řez. Humornost tohoto vtipu vychází z kombinace dvou kontextů, které k sobě původně vůbec nepatří (cukrařina a gynekologie), zde se však náhodně setkávají.

Ukázka č. 13

Ke kolínskému praktickému lékaři MUDr. Luboru Elgerovi přišel na kontrolu jeho starý pacient s lehkou poruchou ledvin.

Při kontrole laboratorních testů zjistil lékař, že se některé ty parametry, zvláště hladina urey a kreatininu, zhoršily. „Pane Novák, budete muset něco ve své životosprávě upravit. Musíte výrazně omezit solení.“

Pan Novák se ušklíbl: „Pane doktore, omezit solení, to teď v zimě nepůjde. Já jsem, jak přece víte, zaměstnán jako údržbář u okresní správy silnic.“⁶²

Ukázka č. 14

U doktora sedí pacient, tváří se nemocně a doktor zjišťuje, co mu vlastně je.

„Máte cukrovku?“

„Nemám, ale brácha má dva hektary!“⁶³

V ukázce č. 13 má humor původ polysémický. Jde o záměnu dílčích významů slovesa „solit“. V obou případech by se dalo mluvit o významu „nasypat na něco sůl, posolit“. První význam se však týká gastronomie – solení pokrmů, dochucování. Druhý význam, solení namrzlých cest a silnic, se vytvořil na základě podobnosti v průběhu této činnosti – solení, tedy dodávání soli někam, v tomto případě ovšem nikoli za účelem dochucení, ale využívá se dalších vlastností soli – konkrétně schopnosti rozpouštět led. Nicméně v obou případech jde o tutéž činnost, avšak s různým kontextem a výsledkem. Humornost se zde projevuje v pacientově překvapivém nalezení „chytré odpovědi“.

---

⁶² KÁŠ, Svatopluk. *Z Aeskulapovy čtvrté kapsy: obory terénní, aneb, ti, kdo pracují hlavně s papíry a razítkem, jakož i zubařskými kleštěmi a laskavým slovem*. Praha: Galén, 2008. Str. 54

⁶³ JANDA, Bohuslav. *Skalpel, prosím!: 300 nejlepších doktorských anekdot*. Praha: Plot, 2004. Str. 41

Na podobném principu je postaveno i užití slova „cukrovka“ v ukázce č. 14. V jednom významu označuje lidový název nemoci diabetes – pojem cukrovka se v běžné slovní zásobě rychle uchytíl a je všeobecně používán. V druhém významu jde o univerbizaci sousloví „cukrová řepa“. I slovo v tomto významu se rychle dostalo do povědomí uživatelů jazyka a v tomto případě i z velké části nahradilo původní slovní spojení.

Ukázka č. 15

K MUDr. Václavu Dlouhému přišla kdysi pacientka a zeširoka mu vykládala, jak jí luplo v zádech. Na dvorek se jí dostal nějak tchoř, dokonce do kurníku, musela za ním po žebříku, pak ho honila po dvorku, házela po něm nějakým klackem, a jak se znovu shýbla, tak jí najednou luplo v zádech a už se nemohla narovnat ...

Dr. Dlouhý poslouchal tento výklad a pak zapsal do karty: „Pacientce luplo v zádech při chytání tchoře na dvorku. Místo tchoře chytla housera ...“⁶⁴

V této historce se dostáváme k případu zlidovělých laických názvů nemocí. Často se objevuje „neoficiální terminologie“, která je velmi oblíbená u studentů medicíny, ale také u pacientů. Jde především o různé typy přirovnání – *malinový jazyk, jitřnicový hematom*⁶⁵. Při pojmenovávání různých nemocí a stavů lékaři často hledají podobnost v oblasti zoologie. Všeobecně se mezi lidmi používá označení, že je někdo „sova“ nebo „skřivan“ – tedy odlišné typy denního režimu jedinců. Jako další příklad lze použít názvy jako „vlk“ nebo „houser“. A právě o pojmenování „houser“ jde i v této humorné historce. Houser je lidové označení pro zánět sedacího nervu, jinak zvaný ischias, při kterém je lidové vyjádření odvozeno od podoby chůze housera s chůzí postiženého člověka. Humorný efekt v uvedené ukázce tkví v možnosti využití jednoho slovesa (*chytit*) v konkrétním tvaru (*chytla*) jak pro tchoře, tak i housera, přestože houser v tomto případě pouze zastupuje nemoc, zatímco tchoř byl reálný tvor.

Výraz „houser“ je také použit v humoru divadla Jára Cimrmana, kdy v divadelní hře *Dobytí severního pólu* je tato dvojznačnost využita:

---

⁶⁴ KÁŠ, Svatopluk. *Z Aeskulapovy čtvrté kapsy: obory terénní, aneb, ti, kdo pracují hlavně s papíry a razítkem, jakož i zubařskými kleštěmi a laskavým slovem*. Praha: Galén, 2008. Str. 74

⁶⁵ PACOVSKÝ, Vladimír. *Medicínská terminologie: informatorium pro studenty, zdravotníky i zvědavé laiky*. Praha: Karolinum, 2004. Str. 60

Ukázka č. 16

„**NÁČELNÍK:** Co to máš?! Ty máš husu?

FRIŠTENSKÝ: Houseru.

NÁČELNÍK: Jak to, žes nic neřek?! My tady umíráme hlady, málem vztáhneme ruku na svého nejlepšího kamaráda, a ty máš krysu, huso! Husu, kryso!

UČITEL: Styď se, Frištenský. Fuj!

FRIŠTENSKÝ: Zač bych se měl stydět? Tejden vám to melduju. V pondělí povídá tady lékárník, že mu kručí v břiše. Já na to, že mám housera. A ty, náčelníku, jsi sám řek, to nevadí, zatni zuby a táhni. V úterý zase učitel, že by jed hřebíky. Já povídám: Mám housera. Zase jste mě vodbyli. Ve středu jste všichni kňučeli hlady. Já na to: Ještě pořád mám toho housera. A co řek náčelník? No, vzpomeň si. Ještě slovo, jsi řek, a zapíšem tě do deníku, bačkoro.

NÁČELNÍK: Oblíkni se, hňupe, a rozdělej oheň. (Hodí Frištenskému jeho kalhoty a boty.)

FRIŠTENSKÝ (na odchodu si mumlá): Bačkoro, bačkoro. Mám vlka například. A nestěžuju si. “⁶⁶

V kresleném lékařském humoru je hlavním nositelem humoru většinou obrázek, ale najdou se i kreslené vtipy s jazykovým podtextem. Následující kreslený vtip je příkladem, jak lze dvojznačnost zakomponovat této oblasti. Komická podstata vtipu poukazuje na historické a kulturní souvislosti, které nalézají společný bod ve slovním spojení „problémy s křížem“, navzdory různému původu.

Obr. č. 2⁶⁷

⁶⁶ <http://cimrman.chytrak.cz/zobraz.php?co=scenar&id=5>.

⁶⁷ [Http://pi-centrum.e-shoper.net/soubory/krize.jpg](http://pi-centrum.e-shoper.net/soubory/krize.jpg) [online]. [cit. 2018-02-28].

Některé historky nebo anekdoty se opírají o zvukovou stránku jazyka. Humornost je založena na zvukové záměně na základě podobnosti, častěji se projevuje v historkách. Vtip je patrnější na poslech, ale má větší „dopad“ při pohledu na psanou podobu, kdy čtenáři na první pohled nevyvstane příslušná asociace (přečte si to „vnitřním hlasem“ se zpožděním). Často jde o mezislovní homonymii, což je názorně zobrazeno v ukázkách č. 17 až 19.

Ukázka č. 17

*Těžká nemoc není zas tak strašná, když je těžká ne moc.*⁶⁸

Ukázka č. 18

Nemoc LOPIE - původ vzniku se dokládá nějak takhle (dnes již urban legend): „Copak se paní stalo, že omdlela?“ ptá se pacientka doktora na spolupacientku. Doktor v rychlosti odpovídá: „Ale, málo pije.“ „Hm, lopie, to slyším prvně. Je to nakažlivé?“⁶⁹

Ukázka č. 19

*Endiaron – jakýsi pán měl dva pejsky pojmenované Ron a Endy. Pokud se jejich jména řekla v potřebném pořadí, dala dohromady název léku Endiaron.*⁷⁰

Ukázka č. 20

Z výroků MUDr. Jiřího Duchoně, docenta lékařské chemie a biochemie na pražské lékařské fakultě:

„Považujeme v chemii za neodpuštělné, jestli si někdo plete hořčík Mg s manganem Mn, draslík K s vápníkem Ca, bor B s bromem Br, nebo dokonce odpovídali jako onen student, který při zkoušce z chemie na otázku, jaký je chemický symbol dusíku, pravil: - Du. – Na což

---

⁶⁸ vyslechnuto

⁶⁹ z průzkumu, viz příloha

⁷⁰ z průzkumu, viz příloha

mu examinátor mírně, ale důrazně odpověděl: - „Ano, jděte – a už se sem nikdy nevracejte!“⁷¹

V poslední ukázce (č. 20) je humorná situace založená jak na neznalosti dotyčného studenta, tak i na zvukové podobnosti. V první řadě je komično obsaženo v umělém vytváření chemických zkratk způsobeném neznalostí – v tomto případě zkratka „Du“ pro chemickou látku dusík (správně má značku „N“). Druhý komický prvek nastává ve střetu zvukové podoby chemické značky „Du“, vytvořené zkoušeným studentem, a hovorového tvaru slovesa „jít“ v první osobě singuláru – „jdu“.

Ukázka č. 21

Na II. patologické anatomii měli novou sekretářku.

Profesor Jedlička diktoval pitevni protokol. Základní diagnóza: tumor uteri.

Paní sekretářka zapsala na stroji do protokolu “Tumor v úterý“.

Jedlička se podíval do zápisu, pak na paní sekretářku a glosoval: „Ten nádor nebyl ani v úterý, ani ve středu, ani ve čtvrtek, ale je to nádor dělohy. Tolik z latiny ví u nás na patologii i uklízečka. Ale ta nemá maturitu.“⁷²

Ukázka č. 22

V jednom severočeském městě přivezli v noci na gynekologické oddělení mladou pacientku s mimoděložním těhotenstvím čili graviditas extrauterina.

Bylo to v noci, chvíli zvonili, pak se konečně vybatolil vrátný ze své kukaně a podíval se na doporučující lístek, kde stálo: „Podle telefonické dohody posílám k přijetí pacientku Květu Macháčkovou. Extrauterina.“

Rozespalý vrátný si to ještě jednou přeslabikoval a pak nevrle prohlásil: „Co sem jedete dneska. Tady je výslovně napsáno, že je to domluvený extra na úterý, a dnes je neděle. Tak přijďte pozítří.“⁷³

---

⁷¹ KÁŠ, Svatopluk. *Injekce, které nebolí*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. Str. 134

⁷² KÁŠ, Svatopluk. *Z Aeskulapovy třetí kapsy: obory teoretické aneb ti, co neléčí, ale jen si hrají s mikroskopem, zkumavkami a přístroji*. Praha: Galén, 2007. Str. 205

⁷³ KÁŠ, Svatopluk. *Pilulky smíchu*. Praha: Melantrich, 1982. Str. 74

Jádro komické situace v ukázce č. 21 poskytuje nepochopení latinského termínu, přesto jsem ji zařadila do kategorie podoby znělosti, jelikož myslím, že zvuková stránka převažuje. Latinský termín „tumor uteri“ – tedy nádor dělohy – je při zápisu zaměněn za českou variantu, která však významově neodpovídá. K tomu dochází proto, že zapisovatelka neměla patřičnou znalosti latiny a nedokázala ji tedy bezpečně identifikovat. Usoudila však, že jde o český jazyk v poněkud zkomolené podobě, a zvolila nejbližší odpovídající variantu.

Stejný princip je možno pozorovat v ukázce č. 22. Zde je latinský termín „*graviditas extrauterina*“ – mimoděložní těhotenství – interpretován na „*extra na úterý*“.

2.6 Metafora

Metafora označuje přenesené pojmenování jednoho jevu na základě vnější podobnosti jevu jiného. V rovině jazyka jde o druh pojmenování, které spočívá v přenesení významu jednoho lexika na lexikum s jiným významem. Míra podobnosti se liší od skryté až po velmi zřejmou. Často je definována kontextem. Komického efektu podle Dvorského dosáhneme buď použitím slova na základě podobnosti původní představy s přeneseným pojmenováním, nebo přenesený význam chápeme jako nepřenesený. Komický efekt z použití metafory také závisí na momentu překvapení, nečekanosti, originality a v neposlední řadě na kontextu.

Pacovský píše: „...i prostým lidem byly jistě známy příznaky různých chorob a dávali jim jména podle toho, co mohli sami registrovat. Lidové názvosloví někdy inspirovalo odbornou terminologii, pomáhalo v hledání českých ekvivalentů cizích výrazů.“⁷⁴. Takto vznikly například výrazy žloutenka, kopřivka. Velký význam mají metafory v pojmenování například symptomů (ponorková nemoc) nebo syndromů (syndrom vyhoření, syndrom bílého pláště) nemocí. Metafory také pomáhají popisovat různé situace lékařům (pivní břicho, tělesná konstituce při obezitě – tělo typu hrušky). Mnoho metafor čerpá z oblasti fauny (syndrom sovy nebo skřivánka, husí kůže).

Ukázka č. 23

V nemocnici v Českých Budějovicích sedí pacienti na chodbě před rentgenem.

Jednoho po druhém vyvolává sestřička ke snímkování. Při jednom otevření dveří se ozve hlas sestry: „Pan Studený! Pan Studený!“

Žádná reakce. Nikdo se nezvedá.

Sestra zvýší hlas: „Pan Studený! Pan Studený!“

Opět nic.

Sestřička ztratí trpělivost a zeptá se takového bledého pána, který sedí proti dveřím převlékací kabinky: „Nejste vy náhodou Studený?“

Pacient zavrtí hlavou a odpoví zcela vážným hlasem: „Naštěstí ještě ne.“⁷⁵

---

⁷⁴ PACOVSKÝ, Vladimír: *Medicínská terminologie: informatorium pro studenty, zdravotníky i zvědavé laiky*. Praha: Karolinum, 2004. Str. 58

⁷⁵ KÁŠ, Svatopluk. *Z Aeskulapovy druhé kapsy: obory konzervativní*. Praha: Galén, 2005. Str. 151

V této ukázce můžeme pozorovat střet využití slova „studený“ v pozici příjmení a v pozici expresivního vyjádření stavu těla po smrti. V českém jazyce je mnoho slov a slovních spojení, která nějakým způsobem opisují smrt, ať už je to z důvodu tabuizovanosti tohoto tématu, či tendence na ten stav nějak upozornit (často u vulgárních a dysfemických vyjádření – např. *natáhl bačkory, zhebnul...*). U této komické situace dochází k metaforickému přenesení tohoto opisného pojmenování na jméno.

2.7 Metonymie a synekdocha

Obdobným způsobem jako metafora působí v komickém projevu metonymie a synekdocha. Metonymie je přenesení významu na základě vnitřní věcné souvislosti. Synekdocha je druh metonymie, kdy se slovo označující část používá jako pojmenování celku, nebo naopak. Metonymie se často stává součástí frázi nebo klišé. Komický efekt zde vzniká zejména důrazem na doslovné chápání obrazného označení, nebo použitím v neobvyklém kontextu.

Ukázka č. 24

Sestra Eva na olomouckém interním oddělení se pokoušela nabrat krev jednomu pacientovi s velmi špatnými žilami. Nešlo to a nešlo. Ani z levé, ani z pravé ruky. Pacient už měl kůži rozpíchanou, plnou hematomů.

Konečně se vpich podařil a zkumavka na odběr se začala plnit žádanou cennou tekutinou. Sestra si s úlevou hlasitě oddechla.

Oddechl si i pacient, podíval se na své zjordované ruce a řekl: „Sestřičko, žádný zlatokop neměl z nálezu žíly takovou radost jako já dnes.“⁷⁶

Jádro komična zde stojí na souvislostech pojících významy výrazu „žíla“. V prvním případě se význam týká části lidského těla a v této situaci jde tedy o lékařské prostředí – sestra se snaží napíchnout pacientovi žílu, z nějakého důvodu se jí to však nedaří. Druhým významem je žíla v hornině obsahující zlato („zlatá žíla“), jejíž výskyt je poměrně vzácný, a její hledání je náročné. Pacient sám v historce připodobňuje zlatokopovo zoufalé hledání k sestřinu hledání žíly ve své ruce. Na základě této podobnosti pak přichází závěrečná pointa: „... žádný zlatokop neměl z nálezu žíly takovou radost jako já dnes.“

Ukázka č. 25

Na Palackého univerzitě v Olomouci probíhají přijímací zkoušky na lékařskou fakultu. Zkoušejí se pochopitelně jen obecné vědomosti z biologie, chemie a ze společenských věd.

Jedné komisi předsedá profesor lékařské chemie RNDr. František Šantavý.

Slečna, adeptka studia na medicíně, dostane otázku: „Znáte nějakého savce, který létá?“

---

⁷⁶ KÁŠ, Svatopluk. *Z Aeskulapovy čtvrté kapsy: obory terénní, aneb, ti, kdo pracují hlavně s papíry a razítkem, jakož i zubařskými kleštěmi a laskavým slovem*. Praha: Galén, 2008. Str. 215

Uchazečka je v rozpacích, očekávaný netopýr ji nějak nenapadá.

Přisedící biolog Hejtmánek chce trochu pomoci: „No tak, slečno, dívky se toho bojí, no.“

Tu slečna rozjasní tvář a vyhrkne: „Čáp!“⁷⁷

I v této ukázce můžeme pozorovat využití vnitřní souvislosti k vytvoření komické situace, která vyvstává při záměně ve stresující situaci – zkoušce. Vyučující se snaží studentce napovědět živočicha netopýra, který je často spojován s děsivými a strašidelnými situacemi. Toto zvíře samo o sobě dlouhé roky budilo hrůzu pro svůj způsob obživy a mnoho lidí se netopýrů dodnes bojí. Dívka si však nápovědu „*dívky se toho bojí*“ interpretovala skrze jiný kontext, a to kontext nechtěného těhotenství. Těhotenství a narození dítěte je často eufemisticky označováno frázemi spojenými s čápem – „*přinesl ho čáp*“, „*navštívil je čáp*“. Humorná situace vzniká záměnou těchto dvou „*dívčích strachů*“.

---

⁷⁷ KÁŠ, Svatopluk. *Z Aeskulapovy třetí kapsy: obory teoretické aneb ti, co neléčí, ale jen si hrají s mikroskopem, zkumavkami a přístroji*. Praha: Galén, 2007. Str. 52-53

2.8 Frazeologismy, fráze a klišé

Frazeologismy jsou ustálená slovní spojení. Humor založený na frazémeh je specifický ve svém opírání se o ustálenost. Fráze, kterou ve svém jádru využívá, je všeobecně známá a nepředpokládá se, že by byla pochopena v jiném významu, než je běžné. Na tom stojí princip humorné situace. Komického efektu dosáhneme tím, že frazeologismus můžeme buď formálně, nebo kontextově deformovat, nebo naopak použít i v obvyklém významu a komický efekt vyplyne z kontextu. Použití frází nebo klišé je komické v případě, že jsou buď samy zesměšněny, nebo zesměšňujeme toho, kdo tyto obraty užívá.

V lidové řeči jsou rozšířena různá úsloví nebo rčení, která souvisejí se zdravím, často je také pacienti používají při popisu svých potíží. Jde například o běžná úsloví jako:

Nebýt ve své kůži.

Být rozpálený jako oheň.

Vysušený jako treska.

Bledý jako křída.

Zelený jako sedma.

Je uzlíček nervů.

Být padlý na hlavu.

Ukázka č. 26

Zkouška z farmakologie nebývala lehká, ale profesor Wenke si dával záležet, aby eventuální neúspěch (jichž nebývalo málo) nezanechával zbytečně mnoho hořkosti. Někdy se mu to dokonce i dařilo. Za svůj největší životní úspěch v tomto směru považoval, že se mu jednou po zkoušce za půl hodiny vrátily dvě studenty s kyticí, že takhle hezky je od rigoróza ještě nikdo nikdy nevyhodil.

Neodvolatelným společenským rituálem bylo podání ruky po zkoušce. Také po neúspěchu potřásl vždy studentovi rukou a popřál mu, aby příště zlomil vaz. Jednou měl ošklivý alergický ekzém na rukou a chodil v bílých rukavicích. Každému studentovi zvlášť se po rigorózu omlouval a vysvětloval, proč mu podává ruku v rukavici. „Ale to vůbec nevadí,“ zazubil se

velmi přátelsky jeden neúspěšný student, „já teď stejně budu všude povídat, že jste mě vyhodil v rukavičkách!“⁷⁸

Tato fráze bývá často součástí anekdot na chirurgy, kteří operují v rukavicích.

Ukázka č. 27

Stížnost na chirurga: „Nejednal zrovna v rukavičkách.“⁷⁹

V obou ukázkách (č. 26 a 27) je využita stejná fráze, a to „*dělat něco v rukavičkách*“, což znamená „*jemně, opatrně, s citem*“. Jádro humorné situace zde nalézáme v doslovném využití obrazného popisu, jelikož v obou případech fráze poukazuje na chování jedince – tedy fráze slouží svému účelu a opisem hodnotí – a zároveň poukazuje na fakt, že jedinec, který je popisován, měl v danou chvíli na ruku rukavice. Obrazné pojmenování je de facto použito jako doslovný popis, což vytváří komický pocit.

Ukázka č. 28

Sestra: "Další, prosím!"

Pacient: "Dobrý den"

Doktor: "Máte peníze?"

Pacient: "Nemám."

Doktor: "Tak buďte zdrav!"⁸⁰

Fráze „*buďte zdrav*“ se obvykle používá při rozloučení. Původ lze spatřovat v přání zdraví a dobrého života v době, kdy mluvčí nebudou v kontaktu. Její význam tedy chápeme doslovně jako přání pevného zdraví, zároveň fráze natolik zevšedněla, že se běžně používá bez důrazu na původní význam. Do jisté míry bychom mohli říct, že se jedná o floskuli. Ve výše zmíněném vtipu figuruje fráze ve své vyprázdněné podstatě coby pozdrav, který navazuje

---

⁷⁸ BARTŮNĚK, Petr. *Svěřte se odborníkovi - to se nasmějete!*. Praha: Makropulos, 1999. Str. 76

⁷⁹ Stížnost na chirurga. In: *MořeSrandy.cz: Vtipy o doktorech* [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.moresrandy.cz/vtipy/doktori/stiznost-na-chirurga-nejednal-a13604>

⁸⁰ Po Hegerově reformě zdravotnictví. In: *People love people: Doktorské vtipy* [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://vtipy.peoplelovepeople.com/cs/doktorske-vtipy/22-22-27>

na repliku, kdy pacient přizná, že nemá peníze, a je tedy lékařem z ordinace vypoklonkován. Humornost této situace se skrývá v kontrastu vyprázdněné fráze a původního významu v podobě přání pevného zdraví, který působí až satiricky. Toto zároveň odkazuje na společenský kontext, který poukazuje na stav zdravotnictví – totiž, že nemocným si může dovolit být pouze majetný člověk.

Ukázka č. 29

Ucítil náhlou ostrou bolest v břiše.

„Asi umřu!” prohlásil tichým hlasem, bílý jako stěna a vypustil ducha.

Měl zaražené větry...⁸¹

V této ukázce je použita fráze „vypustit ducha“, která je jedním z mnoha opisů pro smrt. V tomto případě je fráze dána do kontrastu se souslovím „zaražené větry“, které popisují stav zažívacího traktu. Komická podstata je ukotvena ve vztahu mezi slovy „vypustit“ a „větry“, která jsou každé součástí fráze/spojení slov, dohromady však dávají nový význam.

Humorné nemusí být jenom historky prožité pacienty nebo lékaři, ale i vyjádření o medicíně v médiích. Vytváření titulků v žurnalistice je velmi zajímavým procesem, který musí brát v potaz mnoho faktorů, a jedním z hlavních jeho cílů je zaujmout čtenáře. Často tedy novináři sahají po frázích, které v konfrontaci se zbytkem informace vytvářejí překvapivou pointu. Stejně tak tomu je i v následující ukázce, kde autor zvolil frázi „být v plenkách“ – „být teprve v začátcích“ a přidružil ji ke zprávě o inkontinenci, jež je s plenkami přímo spojená:

Ukázka č. 30

Moderní medicína dokáže zázraky, nicméně léčba inkontinence je ještě v plenkách.⁸²

---

⁸¹ Náhlá smrt. In: *Nejlepší české vtipy* [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://czvtipy.cz/vtip-nahla-smrt-vtipy-o-nemocich-vtipek-srandicka-for/>

⁸² In: *Neviditelný pes: Paní, svlékněte se!* [online]. 1996 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/chtip-pani-svleknete-se-0vs-/p_zabava.aspx?c=A161007_180902_p_zabava_wag

Následující vtip nám ukazuje rozdílnost v chápání důsledků v závislosti na oslovení:

Ukázka č. 31

"Mám pro vás dobrou zprávu, paní Novotná," říká doktor. "Ale já jsem slečna Novotná," namítne mladá žena. "V tom případě mám pro vás špatnou zprávu," praví doktor.⁸³

Komický prvek poukazuje na určitý dobový kontext – tedy dobu, kdy bylo pro mladou neprovdanou dívku těhotenství společensky zničující. Zde je tento odkaz maskován do slov „dobrá a špatná zpráva“ v přímém vztahu s oslovením. Dobrá zpráva v případě, že jde o provdanou ženu (paní Novotná), a špatná zpráva, pokud je dívka svobodná (slečna Novotná). V dnešní době je vedena nejedna debata o nutnosti existence oslovení „slečna“, které je často považováno za přežitek z minulého století.

Komické efekty často přináší parafráze. Parafráze jsou výstižná a jasná vyjádření nějakého stavu nebo převyprávění textu vlastními slovy. V lékařských historkách a anekdotách jde hlavně o interpretaci komunikace.

Ukázka č. 32

Pracovník mikrobiologického oddělení potravinářského ústavu sestrojil po dlouhém úsilí a mnoha pokusech jakýsi zkušební detekční papírek, umožňující rychlý průkaz některých bakterií v potravinách. Nechal si to patentovat. Byla to bomba.

Přišli i novináři na tiskovou konferenci. Chtěli co nejvíce podrobností. Mikrobiolog jim podal výklad co nejnázornější, přitom však plně odborný, zahrnující všechny možnosti a výhody této nové vyšetřovací metodiky.

Za několik dní se objevila rozsáhlá reportáž. Palcové titulky hlásaly: MUCHOLAPKA NA BACILY!⁸⁴

V této ukázce vidíme parafrázi v závěrečné části, jež je zároveň i pointou celé historky. Jak jsem již zmiňovala, v novinářině je časté a žádoucí, aby novinové titulky měly chytlavý

---

⁸³ *Vtipy lékařské* [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://www.it.cas.cz/~jaja/vtipy/lekarske.html>

⁸⁴ KÁŠ, Svatopluk. *Z Aeskulapovy třetí kapsy: obory teoretické aneb ti, co neléčí, ale jen si hrají s mikroskopem, zkumavkami a přístroji*. Praha: Galén, 2007. Str. 182-183

název. V tomto případě jde o titulky „*MUCHOLAPKA NA BACILY!*“, který byl vytvořen právě s tímto účelem, navzdory zjevné nepřesnosti. Novinář pomocí slova „mucholapka“, které je běžně známé a užívané, parafrázoval funkci nového detekčního papírku, který by se s notnou dávkou fantazie mohl k mucholapce přirovnat (pro svou schopnost navázat/„nalepit“ na sebe bakterie). Komická situace zde vzniká při střetu nemalého úsilí biologova vysvětlit svůj patent a zjevné banalizaci použitím slova „mucholapka“. Záměna „bakterie“ za „bacily“ už je pak jen pověstnou poslední kapkou.

Ukázka č. 33

Přijde venkovan k doktorovi, že prý včera, když obšťastňoval tu svoji, spadl z postele a zlomil si ruku. Doktor ho zrentgenuje, zasádruje, a když vyplňuje papíry, chlapík se k němu nakloní.

„Pane doktore, nešlo by to napsat jako pracovní úraz? Víte, dělám na statku v rostlinné výrobě“ a hned staví na stůl flašku slivovice.

„Konečně, proč ne. Ale jak to mám napsat?“ zašilhá lékař po láhvi.

„To už mám, pane doktor, promyšlené. Napište tam: Při setí semene spadl ze staré mašiny.“⁸⁵

I v této ukázce je humorná situace postavena na parafrázi. Mluvčí prokazuje schopnost shrnout zdánlivě jednoznačnou situaci do výpovědi, která v sobě skrývá další význam, odhalitelný pouze za určitých okolností. Používá přitom opisů, kterými maskuje původní situaci. Vidíme zde spojení slov „stará mašina“ ve významu „manželka“. Tato záměna vznikla na základě souvislosti se slovem „stará“, které je expresivním výrazem pro manželku. Zároveň toto spojení slov nepůsobí podezřele v oblasti zemědělství, kde je mluvčí zaměstnán. Druhou částí parafráze je slovní spojení „při setí semene“, jež označuje sexuální akt. Parafráze odkazuje na eufemistický výraz pro „oplození“, a to „zasít sémě na úrodnou půdu (dělohu)“. Komično vzniká při zjištění, že závěrečná výpověď popisuje dvě rozdílné situace a posluchač/čtenář se podivuje umu mluvčího.

---

⁸⁵ JANDA, Bohuslav. *Skalpel, prosím!: 300 nejlepších doktorských anekdot*. Praha: Plot, 2004. Str. 29

2.9 Slovní a jazykové hříčky

Dvorský pohlíží na slovní a jazykové hříčky skrze dva různými přístupy, v širším a v užším pojetí. V širším pojetí jsou slovní a jazykové hříčky takové, které působí záměrným, promyšleným uspořádáním jazykových prostředků. Jde například o kumulaci jednotlivých hlásek, o skrývačky, jazykolamy, záměrné přeroknutí, imitace cizích jazyků. Jako u všech druhů je komičnost závislá na kontextu. Slovní a jazykové hříčky v užším pojetí představují zejména komické využití homonymie nebo polysémie, tzv. kalambúry (slovní hříčka tvořená zpravidla záměnou významů). Asi nejvíce se slovní hříčky objevují ve vtipcích. Často se v této kategorii setkáváme s dvojsmysly. Jan Orlický ve své knize *Záhady komična* vyčleňuje dva pojmy – dvojsmysl a dvojnámik, přičemž dvojnámikem se chápe situace, kdy jeden z významů má pikantní nádech a skrývá se za významem prvním.⁸⁶

Slovní hříčky nemají pevně stanovené členění. Pro účely práce jsem však vytvořila několik dílčích kategorií:

2.9.1 Paradox

Paradox (z řeckého *paradoxos* – náhlý, neočekávaný) je situace, kdy se setkávají dvě tvrzení, která si vzájemně odporují a vytváří tak překvapivý celek. Na rozdíl od absurdity tento výsledek není nesmysl, nebo se nesmyslným jen zdá. V následující ukázce jsou do souvislosti dána slova „postavit se rovně“ a (zároveň) „být křivý“, která spolu za normálních okolností nekorrespondují, v této situaci však vytvářejí dvojici slov, která nutně vedou k zamyšlení nad smyslem, čímž vedou k pointě.

Ukázka č. 34

U ortopeda:

„*Jiříčku, postav se rovně, ať pan doktor vidí, jak seš křivej.*“⁸⁷

2.9.2 Správná odpověď na nesprávném místě

Mnohokrát se můžeme setkat s humornou situací ve chvíli, kdy na otázku dostaneme naprosto správnou odpověď, která je zároveň zcela špatná. Neočekávanost takové odpovědi působí šok

⁸⁶ ORLICKÝ, Jan. *Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: Futura, 2003. Str. 139

⁸⁷ JANDA, Bohuslav. *Skalpel, prosím!: 300 nejlepších doktorských anekdot*. Praha: Plot, 2004. Str. 57

a zaraženost, která vede k uvědomění si dvojsmyslnosti otázky. Tato subkategorie se týká povětšinou lékařských vtipů.

Například:

Ukázka č. 35

„Co vás trápí?”

„Žena, pane doktore, ale jsem tu kvůli angíně.”⁸⁸

Ukázka č. 36

Stěžuje si pán u lékaře, že měl velké bolesti.

„A kde vás to bolelo?”

„Na nádraží!”

„Já myslím, na kterém místě?”

„Na třetím nástupišti!”⁸⁹

Ukázka č. 37

„Pane doktore, zlámala jsem si ruku!”

„Na kterém místě?!”

„V kuchyni.”⁹⁰

Ukázka č.38

„Jak spíte? Ptá se lékař pacienta

„V pyžamu, potmě a bos.”⁹¹

---

⁸⁸ Co vás trápí. In: *Nejlepší vtipy* [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://nej-vtipy.cz/vtip/co-vas-trapi-br-zena-pane-doktore-ale-2686>

⁸⁹ Doktorské vtipy. In: *Nejlepší vtipy* [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://nej-vtipy.cz/vtipy/doktori/18>

⁹⁰ JANDA, Bohuslav. *Skalpel, prosím!: 300 nejlepších doktorských anekdot*. Praha: Plot, 2004. Str. 13

⁹¹ KÁŠ, Svatopluk. *Antologie českého medicínského humoru*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1988. Str. 168

2.9.3 Překnutí, neuvědomělost

V některých případech se setkáváme s humorem v situacích, kdy dojde k záměně slov překnutím či nepromyšleností odpovědi, čímž vznikne nová nečekaná souvislost. Tato subkategorie je na hranici „paradoxu“ a „fráze“, přesto ji vyděluji zvlášť, jelikož v obou ukázkách nevnímám frazémy jako pevně ukotvené.

Ukázka č. 39

Sestřička setřásla teploměr a starostlivě praví nemocnému pacientovi: „Jestli budete mít pořád takovou teplotu, tak se tady ještě pěkně ohřejete!”

Užití výrazu „ohřát se“ ve významu „být někde dlouho“ je zde dáno do souvislosti s horečkou. Horečka sama o sobě naznačuje určitou teplotu těla, volba výrazu „ohřát se“ vytváří možnost celou situaci interpretovat způsobem, že jeho vysoká horečka bude pobyt v nemocnici prodlužovat, což nebylo původním zamýšleným cílem. Situace by se dala považovat za nepromyšlenou výpověď.

Slovní hříčky však hrají svou roli i v medicínských příbězích z praxe. Následující ukázka nabízí komickou situaci v podobě výroku „budeme dělat děti“, který se běžně používá jako opisné vyjádření sexuálního aktu s účelem oplodnění. V této situaci však popisuje výběr pacientů. Komično se skrývá ve vědomí, že zasvěcení posluchači výrok pochopí správně, nezasvěcení však jako první zvolí nesprávný význam, navzdory rozdílným situacím – osobní vztahy na lékařském pracovišti.

Ukázka č. 40

Na olomoucké zubní klinice byl mladý asistent, který to uměl výborně s dětmi. Od něj snášely jinak obávané ošetřování zoubků docela ochotně.

Dětské pacienty si objednával obvykle na určitý den, aby se v čekárně příliš nepletli s dospělými.

I bylo jednou slyšet na chodbě kliniky mladou sestru, jak volá před plnou čekárnou: „Pane doktore, jak jste si to naplánoval? Budeme dělat děti dnes, nebo až zítra?“⁹²

Ukázka č. 41

Nastoupila jsem jako čerstvá absolventka na ARO a ráno pacientovi dokapala infuze, zatukala jsem na lékářák, kde zrovna bylo ranní hlášení všech doktorů, a prohlásila jsem - pane primáři, pan XY dokapal - byl to pacient v terminálním stadiu a tak mě pan primář odpověděl, že úmrtí se fakt oznamuje jinak.⁹³

Výraz „dokapat“ byl v ukázce použit ve významu „dokončení infuze“ (která kape). Naneštěstí si sestra neuvědomila, že výraz „dokapat/skapat“ je jedním z expresivních označení smrti, které se pro svou hrubost vyskytuje spíše na periférii jazyka. Ve výsledku výpověď zněla velmi necitlivě a měla zavádějící smysl.

Podobně na tom je i následující ukázka z lékařské praxe. Tentokrát jde o výrok studenta medicíny, jenž opět z důvodu neuvědomění si dvojího významu použil výraz „už tady nebudete“, který je oproti předchozímu případu naopak eufemistické označení smrti.

Ukázka č. 42

Na praxi na jedné pražské LDN během studia fyzioterapie. Babička se mě ptá: “A to vy tady už budete napořád?” A já jí odpovídám: “Nene, jenom dnes a pak ještě jednou v letním semestru.” a dodávám: “... ale to Vy už tady nebudete ...” Po zděšeném pohledu paní mi dochází, co jsem řekl, a uklidňuji paní, že to už bude dávno doma.⁹⁴

2.9.4 Kontext

V některých komických situacích dochází ke smíšení kontextů, což vytváří zajímavý a vtipný kontrast.

---

⁹² KÁŠ, Svatopluk. *Z Aeskulapovy čtvrté kapsy: obory terénní, aneb, ti, kdo pracují hlavně s papíry a razítkem, jakož i zubařskými kleštěmi a laskavým slovem*. Praha: Galén, 2008. Str. 156-157

⁹³ z průzkumu, viz příloha

⁹⁴ z průzkumu, viz příloha

Ukázka č. 43

Na zkouškách se ptá přednášející nadějně medičky:

„Popište nám, prosím, funkci orgánu lásky.“

Medička podrobně vysvětluje funkci penisu a najednou ji zkoušející zastaví.

„Slečno, když jsem byl já mladý, tak jsme orgánem lásky nazývali srdce.“⁹⁵

V ukázce č. 43 studentka si spojení slov „orgán lásky“ vysvětlila po svém, což vedlo ke střetu. Nejedná se zde však o ustálenou frázi a její nepochopení. Spíše o dobový kontext a výraz, který je má v různých generacích rozdílné uchopení. Tedy orgán lásky – srdce (romantické pojetí spojováno spíše se starší generací) a orgán lásky – penis. Studentka v této historce zatupuje mladou generaci lidí, která postrádá romantické založení, nelze však na jejím základě toto tvrzení zcela generalizovat.

Ukázka č. 44

Závodní lékařka vyšetřuje pečlivě muže, který na první pohled nepřekypuje zdravím, a praví:

„Pane Nováku, vy se mi vůbec, ale vůbec nelíbíte!“ Bezprostřední odpověď je upřímná:

„Paní doktorko, vy také nejste můj typ!“⁹⁶

Také v ukázce č. 44 dochází k záměně významů, které jsou definovány svým kontextem. Jedním je lékařské prostředí, či situace týkající se zdraví, kdy výraz „nelíbit se“ figuruje jako projev starosti a znepokojení nad zdravotním stavem pacienta. Druhý význam sahá do sféry romantických vztahů, kdy pacient chápe lékařčinu poznámku coby hodnocení jeho osoby z hlediska atraktivity.

---

⁹⁵ JANDA, Bohuslav. *Skalpel, prosím!: 300 nejlepších doktorských anekdot*. Praha: Plot, 2004. Str. 49

⁹⁶ BARTŮNĚK, Petr. *Další prosím...!: téměř 500 historek ze světa operačních sálů, poslucháren a ordinací, téměř 500 převážně úsměvných příběhů ze života lékařů, mediků, zdravotních sester a pacientů*. Břeclav: Presstempus, 2003. Str. 158

2.10 Příjmení a rodná jména - NOMEN OMEN

Použití komicky příznakových příjmení se často používá k vyvolání komického efektu. Dvorský rozděluje tato příjmení na několik druhů. Jde o příjmení, která obsahují nepravděpodobná hlásková uspořádání, nespisovná slova, archaická nebo zastaralá slova, příjmení, která obsahují označení vady nebo nedostatku, názvy obecných jmen, která se obvykle jako příjmení nepoužívají, větná příjmení nebo použití neohebných slovních druhů.

Komický efekt také vyvolává rozpor mezi věcným významem obsaženým v příjmení a vlastnostmi nebo vzhledem daného člověka. Také může jít o rozpor nebo naopak soulad mezi věcným významem příjmení a jeho nositelem.

V lékařském humoru se vyskytují příjmení, ve kterých komický efekt způsobuje rozpor (např. chirurg se jmenuje Řezník), nebo soulad (např. psycholog jménem Depka). Další příklady v následující ukázce:

Ukázka č. 45

Skutečná jména doktorů

MVDr. Voříšek – veterinář

MUDr. Řezníček – chirurg

MUDr. Kožnar – dermatolog

MUDr. Červová – parazitoložka

MUDr. Trhlík – psychiatr

MUDr. Rak – onkolog

MUDr. Škvrně – dětský lékař

MUDr. Mastná – obezitoložka

MUDr. Hnát – ortoped

MUDr. Pičman – gynekolog

MUDr. Ledvinka – urolog

MUDr. Jebavý – sexuolog

MUDr. Rychlý – pohotovost

MUDr. Žaloudek – gastroenterolog

MUDr. Krčín – ušní, nosní, krční

MUDr. Čtyřoký – oční lékař

MUDr. Vrtal – zubní lékař

MUDr. Krása – plastický chirurg⁹⁷

Stejným způsobem působí komicky například přání pacienta, který je nucen trávit mnoho času v čekárnách, kdy sestra vždy vyvolává následujícího pacienta k ošetření „*Další, prosím*“:

Ukázka č. 46

„Když už musím chodit po těch čekárnách, tak bych se chtěl jmenovat Josef Další.⁹⁸“

---

⁹⁷ LANSKY, Bruce. *O medicíně s úsměvem*. Praha: Vyšehrad, 2003. Str. 25

⁹⁸ KÁŠ, Svatopluk. *Antologie českého lékařského humoru*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1988. Str. 147

2.11 Rýmy

Rým je souzvuk skupiny hlásek na konci veršů. Rým se jako způsob vyvolání komického efektu využívá velmi často. V jazykovém humoru z medicínského prostředí jsem se s ním setkala pouze ojedinele.

Rým sám humor nevyvolává, jde jen o formu, kterou je humorná situace prezentovaná v daném kontextu. Pro ukázkou uvádím refrén z písně *Pochod marodů* Jaromíra Nohavici (rým zde poskytuje možnost vytvořit komično na základě překvapení z nerealizovaného souzvuku – *trombóza, tuberkulóza, skleróza* vs. *ohnutá záda = skolióza*).

„Cirhóza trombóza

dávivý kašel

tuberkulóza

jó to je naše

neuróza skleróza

ohnutá záda

paradentóza

*no to je paráda*⁹⁹

---

⁹⁹ Pochod marodů. In: *Lyricon.net* [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://www.lyricon.net/texty-pisni/jaromir-nohavica/v-tom-roce-pitomem/pochod-marodu>

2.12 Skladba věty

I větná skladba může mít komický efekt. Jde zejména o použití nápadné zvláštnosti, neočekávanosti, nedokonalosti nebo novosti použitých prostředků v komickém kontextu.

V medicínském humoru jsem se setkala s komickým účinkem skladby vět velice málo, spíše v podobě nelogické, věcně nesprávné konstrukce, kdy obyčejná věta dostane zcela jiný význam, který se dá pochopit dvěma způsoby, čímž navozuje humornou situaci. V následující historce můžeme pozorovat důležitost pořadí slov ve větě, jež určuje informaci, na kterou je kladen důraz. V tomto případě jde o chybné přesunutí slov „*pana profesora Hynka*“, která označují vlastnictví pracovny, popř. rozbitého okna. Posunutí přívlastku, který prve rozvíjel slovo „pracovna“, na pozici, na níž rozvíjí slovo „vítr“ umožňuje zcela novou interpretaci. Slovo „vítr/větry“ (popř. „plyny“) bývá často používáno jako eufemismus pro flatulace (lidově „prdy“).

Ukázka č. 47

V Hynkově pracovně rozbil jednou vítr špatně zavřené okno. Asistent MUDr. Karel Přerovský dostal za úkol, aby zařídil opravu. Ten tím pověřil paní sekretářku, která vyhotovila příslušnou žádost: „Žádám o zasklení okna v pracovně pana profesora Hynka rozbitého větrem.“ Přerovský si to před podepsáním přečetl, zachechtal se a přípis sekretářce vrátil: „To musíte trochu upravit. Ten slovosled by takhle nešel.“ – Sekretářka žádost přepracovala, a protože Přerovský nebyl zrovna na klinice, dala ji k podpisu přímo panu profesorovi. Ten četl: „Žádám o zasklení okna rozbitého větrem pana profesora Hynka.“¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ KÁŠ, Svatopluk. *O lékařích vesele i vážně: miniportréty slavných českých lékařů*. Praha: Motto, 2009. Str. 92

2.13 Nepochopení situace

Velký podíl českých anekdot je postaven na nepochopení situace a tedy vyvození nesprávných závěrů. Humorný je sám fakt nepochopení. Nepochopení může být jak ze strany pacienta, tak i ze strany lékaře. Pacient často nepochopí odborný jazyk lékaře, naproti tomu někdy i lékaři, zejména mladší, občas nepochopí různé, zejména zastaralé, výrazy používané pacienty (např. matka = děloha, viz zmíněný příklad v kapitole o terminologii, str. 22). Tato kategorie patří na hranici jazykového a situačního humoru.

K nepochopení může dojít na základě neúplného vysvětlení, či využití lékařského slangu (viz kapitola 2.2)

V následujících ukázkách vidíme případ, kdy je fráze „brát krev“ pochopena doslovně a nikoli ve významu „odebrat vzorek krve“. Stejně tak dochází k záměně významu „být zdravý“ – „stav těla“ a „být zdravý“ – „být prospěšný“.

Ukázka č. 48

Ptá se doktor sestřičky: „Už jste brala pacientovi z dvanáctky krev?“

„Ano, měl jí jen šest litrů.“¹⁰¹

Ukázka č. 49

Baví se dva lékaři: „Ty, co říkáš, jsou ústřice zdravé?“

„Já nevím, ještě jsem žádnou neléčil.“¹⁰²

Ukázka č. 50

Přijde chlap k doktorovi a ten mu předepíše čípky. Pacient se vrátí domů a rozbálí je. Chvilí na ně zamyšleně kouká, protože neví, co to je. Pak vezme nůž, nařeže čípky na kousky, ukrojí si k tomu kus chleba, nakrájí cibuli, osolí, přidá ocet a nakonec to všechno sní.

Ráno přijde do ordinace a oznamuje: „Pane doktore, tak už mi ty čípky došly.“

„Chlape setsakramentská, vždyť jsem vám jich předepsal celou krabičku,“ diví se lékař. „Vy

---

¹⁰¹ Ptá se doktor sestřičky. In: *Nejlepší vtipy* [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://nej-vtipy.cz/vtip/pta-se-doktor-sestricky-uz-jste-brala-pacientovi-2508>

¹⁰² Baví se dva lékaři. In: *Nejlepší vtipy* [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://nej-vtipy.cz/vtip/bavi-se-dva-lekari-ty-co-rikas-jsou-2608>

ty čípky snad jíte!”

Pacient se rozesměje: „Ne, asi si je strkám do zadku!”¹⁰³

I zde je humornost jazyka už na hranici se situací. Jazykový humor se objevuje v závěrečné pointě, kdy je použita fráze „*Ne, asi si je strkám do zadku!*“, která se v běžném hovoru používá jako hrubé odseknutí. Tady se však tento kontext dostává do rozporu s užíváním léku předepsaného lékařem – tedy zaváděním do rekta.

---

¹⁰³ DOKTOŘI. In: *Svět smíchu* [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://svetsmichu.funsite.cz/VTIPY/doktori.html>

3 Výsledky průzkumu

Z úhlu pohledu lékaře je smích ze stejných důvodů (náročná situace, stres) nedílnou součástí jejich profese. Materiál k analýze medicínského humoru jsem čerpala ze sborníků medicínských historek a vtipů. Také znám medicínský humor ze strany pacientů. Chtěla jsem ale zjistit, jak se staví k humoru v medicíně samotní lékaři nebo ostatní pracovníci ve zdravotnictví. Proto jsem k dokreslení problematiky jako podpůrný prostředek při vypracovávání této práce provedla krátký průzkum mezi lékaři. Cílem dotazníku bylo zjistit, zda se ve své běžné každodenní praxi setkávají s medicínským humorem a také co si myslí o funkci humoru. Také jsem požádala, aby se se mnou podělili o některé historky z jejich praxe.

O vyplnění dotazníku jsem požádala na internetovém diskusním fóru zabývajícím se humorem kolem medicíny a oslovila jsem i adresně několik známých lékařů a zdravotních sester, kteří se v tomto prostředí denně pohybují. Krátký průzkum sestával ze tří otázek:

- 1) *Myslíte si, že se humor objevuje v medicínském prostředí? Pokud ano, jak často?*
- 2) *Proč si myslíte, že vůbec vzniká humor v medicíně?*
- 3) *Setkali jste se ve své praxi s nějakou humornou historkou, ve které se humornost zakládala na jazyku (dvojsmysly, chybná terminologie, fráze, záměna slov, nepochopení situace, apod.)?*

Na internetový průzkum reagovalo celkem 38 respondentů (lékařů, mediků a lékárníků). Z adresných dotazníků odpověděli celkem 2.

Z odpovědí vyplynulo, že se všichni pracovníci ve zdravotnictví setkávají s humorem v každodenní praxi – nejčastěji se opakovaly odpovědi typu „humor je na denním pořádku“, „pořád vtipkujeme na pracovišti“, nebo se objevovaly odpovědi jako „bez humoru to nejde, čím náročnější obor, tím černější humor“ nebo „bez humoru, zejména černého, nejde ve zdravotnictví pracovat“.

V odpovědích na druhou otázku se respondenti jednomyslně shodovali v tom, že humor v medicíně vzniká z neznalosti nezasvěcených (ze strany pacientů), špatného pochopení a pro lékaře samotné je způsobem, jak se vyrovnávat s nelehkou profesí, odlehčovat závažné situace a bojovat proti stresu.

U třetí otázky všichni zdravotničtí pracovníci vyjádřili, že se setkali s humorem založeným na jazykové bázi a poskytli několik historek z vlastní praxe, některé z těchto historek jsem využila i v analytické části této práce.

Potřebu humoru v medicíně vyjádřila ve své odpovědi zdravotní setra, která již několik let pracuje v nemocnici na dětském oddělení, již bych zde ráda citovala:

„Medicína jako obor a nemocnice jako místo jsou oboje příliš vážné, aby se v nich dalo přežít bez aspoň špetky humoru. Nehledě na to, že pracujete s lidmi. Potřebujete odreagování, abyste nevyjádřili upřímný názor na jejich chování či inteligenci (neplatí pro všechny lidi, se kterými se zdravotník potká, najdou se i normální lidé). Navíc humor vzniká v každém oboru, kde jsou lidé.“

Závěr

Ve své práci jsem se zabývala humorem z medicínského prostředí. S tímto humorem se běžně lidé setkávají ať už z pozice pacienta, tak i z pozice lékaře nebo zdravotnického pracovníka. Z nepřeberného množství medicínských historek a lékařských vtipů jsem se soustředila na ty, u nichž je komického efektu dosaženo jazykovými prostředky – na jazykový humor. Jako cíl práce jsem si stanovila sestavení základní typologie jazykových prostředků, pomocí kterých je navozena komická situace.

V první části práce jsem vymezila základní teoretické pojmy komiky a komična, podmínky, za nichž komično vzniká, a obecné rysy komiky. Zde jsem se opírala o teorie komiky, jež ve svých dílech rozebírají Josef V. Bečka, Jan Orlický a Henri Bergson, kteří se tomuto tématu věnovali. Dále jsem se zaměřila na definice humoru, smíchu nebo vtipu.

V teoretické části práce jsem se zabývala konkrétně jazykovou komikou. Zde jsem se při charakteristice nejvíce opírala o teorie Bohuslava Brouka a Ladislava Dvorského. Detailnější rozbor teorie o vzniku a funkci vtipu spolu s teorií Ladislava Dvorského mi poskytla základní východiska pro tvorbu základní kategorizace, kterou jsem využila při analýze. Závěrem teoretického úvodu jsem se zabývala otázkou medicínského humoru, jeho vzniku a podobách, ve kterých se s ním můžeme setkat. Na základě těchto úvah a teorií jsem pak vytvořila typologii medicínského humoru, kterou prezentuji v druhé kapitole.

Ve druhé části jsem provedla analýzu sesbíraného materiálu. Podklady pro analýzu jsem vybrala ze sbírek medicínských historek (především se jednalo o sbírky Svatopluka Káše a Petra Bartůňka), lékařských vtipů (ať už se jednalo o tištěné a elektronické zdroje nebo vlastní archiv) a příběhů z praxe rozličných lékařů a zdravotnických pracovníků. Při studiu materiálu jsem zjistila, že větší část medicínského humoru má situační charakter, jazykový humor se vyskytuje jen v menší míře. Ze zkoumaného materiálu jsem do své diplomové práce vybrala cca 50 ukázek, což tvořilo přibližně 80 % historek a vtipů založených na jazykové komice, z veškerého mnou analyzovaného materiálu. Ukázky, které jsem nezařadila, byly ve svém principu tvorby komického efektu velmi podobné jiným již zařazeným, nebo šlo o parafráze stejných historek a vtipů. Na několika příkladech jsem takové parafráze i demonstrovala.

Všechny ukázky jsem podrobně rozebrala a na základě výsledného materiálu rozdělila podle metodiky Ladislava Dvorského do 13 kategorií, konkrétně: odborné termíny a cizí slova; slang; faux amis; vulgarismy, nadávky a přezdívky; homonymie a polysémie; metafora; metonymie a synekdocha; frazeologismy, fráze a klišé; slovní a jazykové hříčky; příjmení

a rodná jména; rýmy; skladba věty a nepochopení situace. Nejednou jsem narazila na problém při zatřídění jednotlivých ukázek, jelikož jedna ukázka vykazovala příslušnost k více kategoriím, volila jsem vždy podle toho, co jsem cítila jako nejsilnější prvek.

Na základě podrobného rozboru jsem zjistila, že nejčastěji je jazykový medicínský humor postaven na využití homonymie a polysémie (14 ukázek), což má pravděpodobně původ ve velkém výskytu víceznačnosti v českém jazyce. V běžném lékařském názvosloví se používají výrazy, které v obecně používaném jazyce mají často jiný význam, a proto při komunikaci lékař – pacient dochází k záměně významů a nedorozumění. Některé takovéto výrazy již zlidověly (houser, vlk) a jejich použití při tvorbě humoru není jen výsadou medicínského prostředí.

Další hodně zastoupenou skupinou jsou slovní a jazykové hříčky (11 ukázek). Ty považuji za prvek vlastní české kultury, neboť zdůrazňují bohatost jazyka a lidskou hravost. Nejčastěji se slovní hříčky objevují ve vtipcích a krátkých příbězích, kde tvoří výraznou pointu. Zdrojem mnoha jazykem způsobených komických situací je také komika založená na frazeologismech, frázích a klišé (8 ukázek). Fráze usnadňují a urychlují komunikaci, především tím, že se jejich význam nemění a nesou tak určitou informaci. Fráze jsou často využívány v běžném hovoru a komická situace nastává v okamžiku, kdy dojde ke změně nesené informace a tedy změně významu.

Zvláštností medicínského jazykového humoru je to, že je silně svázán s odborným jazykem (kategorie odborné termíny a cizí slova obsahuje celkem 6 ukázek). Odborné termíny mají původ v mnoha cizích jazycích, a zatímco dnes se stává angličtina či němčina poměrně běžnou znalostí, málokdo dnes ovládá latinu nebo řečtinu. Mnoho humorných situací vzniká nepochopením či neznalostí odborné terminologie, a to jak při komunikaci lékař – pacient, tak i mezi lékaři samotnými. Do této skupiny se řadí historiky vycházející z nedostatečných znalostí mediků, stejně tak i snaha neodborníka (pacienta) vypadat vzdělaněji použitím odborných výrazů, které nezná.

Jako samostatnou skupinu jsem vyčlenila „nepochopení situace“, přestože se tento prvek objevuje ve většině zástupců medicínského humoru. V ukázkách, které jsem k této kategorii uvedla, bylo nositelem komické situace vyvození nesprávného závěru a to i při absenci odborné terminologie. Nepochopení situace bych běžně řadila k situačnímu humoru, ale v těchto ukázkách je nepochopení spíše v jazykové sféře oproti situační.

Co se týče ostatních kategorií, byli zástupci v řádech jedné nebo dvou ukázek. Nejméně se jazykový humor vyskytoval v oblasti obrázkových vtipů, které jsou spíše založeny na situačním humoru, a v kategorii rýmu, kde funguje pouze coby stylizace.

S ohledem na to, že humor v medicíně má povětšinou za cíl zlehčit náročnou situaci pacientů nebo lékařů, je jednou z charakteristik i to, že často sahá k vulgaritě, pikantnosti nebo morbiditě. Černý humor, který je mezi lékaři velmi oblíbený, se často objevuje v různých stupních. Od „laskavého“ černého humoru až po „tvrdý“ černý humor.

Studovanou problematiku jsem se snažila uchopit komplexně, nejen z pohledu čtenáře nebo pacienta, proto jsem se pokusila získat informace o výskytu jazykového humoru přímo od lékařů z praxe. Informace od lékařů jsem získala pomocí krátkého dotazníku, který jsem uveřejnila na neveřejném diskusním fóru věnovaném humoru v medicíně. Odpovědi jednotlivých lékařů ukázaly, že se s medicínským humorem běžně setkávají a že ani humor založený na komice jazyka není výjimkou. V lékařské praxi plní humor, jazykový či jiný, funkci psychohygieny, či slouží k odbourání bariéry mezi lékařem a pacientem. Sami lékaři mi dosvědčili, že se plně ztotožňují s běžně známým lidovým rčením že „smích léčí“. Jeden z respondentů to vystihl slovy: *„Je to všeobecně prospěšné – terapeutické! Jak mezi pacientem a lékařem, tak i mezi zdravotníky. Uvolňuje napětí, uklidňuje, dělá mnohdy smutnou práci snesitelnější a každý se raději podívá do tváře veselému člověku než nabroušenému“*. Mnoho zdravotnických pracovníků (kromě lékařů mi odpovědělo i několik mediků a jeden lékárník) mimo jiné vyjádřilo svůj zájem o výsledky této práce s poznámkou, že se jedná o téma v jejich praxi běžné, ale málo zpracované.

Seznam použité literatury

Tištěné zdroje

Primární literatura:

BARTŮŇEK, Petr: *Další prosím...!: téměř 500 historek ze světa operačních sálů, poslucháren a ordinací, téměř 500 převážně úsměvných příběhů ze života lékařů, mediků, zdravotních sester a pacientů*. Břeclav: Presstempus, 2003.

BARTŮŇEK, Petr: *Svěřte se odborníkovi- to se nasmějete!* 3., rozš. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Makropulos, 1999.

EMMEROVÁ, Milada: *Historiky hejtmanice z nemocnice*. Plzeň: Nava, 2009.

JANDA, Bohuslav: *Skalpel, prosím!:* 300 nejlepších doktorských anekdot. Ilustroval Miroslav BARTÁK. Praha: Plot, 2004. Kabaret (Plot).

JIRÁNEK, Vladimír a JIRÁNKOVÁ, Eva: *Doktorská knížka*. Praha: AZ servis, 1997.

KÁŠ, Svatopluk: *Aeskulap se stále usmívá*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1977.

KÁŠ, Svatopluk: *Antologie českého medicínského humoru*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1988.

KÁŠ, Svatopluk: *Čeští lékaři - spisovatelé*. Olomouc: EPAVA, 2003.

KÁŠ, Svatopluk: *Injekce, které nebolí*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990.

KÁŠ, Svatopluk: *Medicína v nedbalkách, aneb, Aeskulap ještě po dvaceti letech*. Ilustroval Jiří WINTER-NEPRAKTA. Olomouc: Epava, 1998.

KÁŠ, Svatopluk: *Medicínské historiky*. Praha: Motto, 2003.

KÁŠ, Svatopluk: *O lékařích vesele i vážně: miniportréty slavných českých lékařů*. Praha: Motto, 2009.

KÁŠ, Svatopluk: *Pilulky smíchu*. Praha: Melantrich, 1982.

KÁŠ, Svatopluk: *Z Aeskulapovy druhé kapsy: obory konzervativní*. Praha: Galén, 2005.

KÁŠ, Svatopluk: *Z Aeskulapovy třetí kapsy: obory teoretické aneb ti, co neléčí, ale jen si hrají s mikroskopem, zkušavkami a přístroji*. Praha: Galén, 2007.

KÁŠ, Svatopluk: *Z Aeskulapovy čtvrté kapsy: obory terénní, aneb, ti, kdo pracují hlavně s papíry a razítkem, jakož i zubařskými kleštěmi a laskavým slovem*. Praha: Galén, 2008.

LANSKY, Bruce: *O medicíně s úsměvem*. Přeložila Vlasta HESOUNOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2003.

Sekundární literatura:

BEČKA, Josef, V.: Komika a humor v jazyce. *Naše řeč* 30. 1946, 30, č. 4-5.

BEČKA, Josef, V.: Komika a humor v jazyce. *Naše řeč* 30. 1946, č. 6-7.

BEČKA, Josef, V.: Metafora ve větě. *Naše řeč* 54. 1971, č. 1.

BERGSON, Henri: *Smích*. Praha: Naše vojsko, 2012.

BORECKÝ, Vladimír: *Teorie komiky*. Praha: Hynek, 2000. Dílna (Hynek).

BROUK, Bohuslav: *Jazyková komika*. Praha: Václav Petr. 1941.

ČAPEK, Karel: *O umění a kultuře I*. Praha, Československý spisovatel, 1984.

ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

DOLEŽAL, Antonín a kol.: *Porodnické operace*. Praha: Grada, 2007.

DVORSKÝ, Ladislav. *Repetitorium jazykové komiky*. Brno: Vydavatelství a nakladatelství Novinář. 1984.

FILIPEC, Josef a ČERMÁK, František: *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.

HAUSENBLAS, Karel: *Výstavba jazykových projevů a styl*. Praha: UK, 1971.

HOMOLÁČ, Jiří: Aluze v slovesných textech uměleckých (Úvaha pojmoslovná). *Slovo a slovesnost* 50, 1989.

HONZÁK, Radkin: *Komunikační pasti v medicíně: praktický manuál komunikace lékaře s pacientem*. 2. dopl. vyd. Praha: Vydavatelství Galén, 1999.

JOHN, Ctirad: O humoru, medicínském zvláště. *Revue České lékařské akademie*. 2004, 1(1), 17-18.

KREJSOVÁ, Marie: *Přehled nejužívanějších lékařských pojmů: příručka pro střední a vyšší zdravotnické školy*. Praha: Informatorium, 2005.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: *Fraus slovník literárních pojmů, aneb, Co se skrývá za slovy*. Plzeň: Fraus, 2006.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002.

MACUROVÁ, Alena: Kód a kontext interpretace (Poznámky k charakteru interpretací komunikovaných v procesu společenského sdělování). *Slavica Pragensia* 32, 1990.

MACUROVÁ, Alena: Komunikace ve slovesném textu, slovesný text v komunikaci. In: Macurová, A. – Mareš, P.: *Text a komunikace. Jazyk v literárním díle a ve filmu*. AUC, Praha 1993.

ORLICKÝ, Jan: *Záhady komična: teorie komična, vtipu, gagu a smíchu*. Praha: Futura, 2003.

PACOVSKÝ, Vladimír a SUCHARDA, Petr: *Jazykozpyt medicíny: knížka o medicínské terminologii nejen pro zdravotníky*. Praha: Galén, 2008. Makropulos.

PACOVSKÝ, Vladimír: *Medicínská terminologie: informatorium pro studenty, zdravotníky i zvědavé laiky*. Praha: Karolinum, 2004.

PTÁČEK, Radek a BARTŮNĚK, Petr: *Etika a komunikace v medicíně*. Praha: Grada, 2011. Edice celoživotního vzdělávání ČLK.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a KRÁLOVÁ, Jaroslava: *Základní otázky komunikace: komunikace (nejen) pro sestry*. Praha: Galén, 2009.

Internetové zdroje:

SVÁČINA, Štěpán: Silvestrovská úvaha o lékařských anekdotách. *Medical Tribune* [online]. 18.12.2014, 2014(26) [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://www.tribune.cz/clanek/34758>

WEISSE, Allen B. Humor in medicine: Can laughter help in healing?. In: *Baylor University Medical Center Proceedings: The peer-reviewed journal of Baylor Scott & White Health* [online]. Dallas, Baylor University Medical Center, 2017 Jul; 30, s. 378–381 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5468052/>

WERICH, Jan. In: *Wikiquote* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2004- [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: https://cs.wikiquote.org/wiki/Jan_Werich

Cestina ve slovníku.cz [online]. [cit. 2018-04-01]. Dostupné z:

<https://www.cestinaveslovníku.cz>

MořeSrandy.cz: Vtipy o doktorech [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z:

www.moresrandy.cz

People love people: Doktorské vtipy [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z:

<https://www.peoplelovepeople.com/cs>

Nejlepší české vtipy [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://czvtipy.cz/>

Neviditelný pes: Paní, svlékněte se! [online]. 1996 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z:

<http://neviditelnypes.lidovky.cz/>

Vtipy lékařské [online]. In: . [cit. 2018-04-24]. Dostupné z:

<http://www.it.cas.cz/~jaja/vtipy/lekarske.html>

Nejlepší vtipy [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://nej-vtipy.cz/>

Lyricon.net [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://www.lyricon.net/>

Svět smíchu [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://svetsmichu.funsite.cz/index.html>

CIMRMAN SMOLJAK / SVĚRÁK: DOBYTÍ SEVERNÍHO PÓLU. In: *Jára (da)*

Cimrman [online]. [cit. 2018-04-25]. Dostupné z:

<http://cimrman.chytrak.cz/zobraz.php?co=scenar&id=5>

Obrazový materiál

<http://pi-centrum.e-shoper.net/soubory/krize.jpg> [online]. [cit. 2018-02-28].

Příloha

Krátký průzkum na dokreslení vnímání problematiky samotnými lékaři (*pozn.: přepsáno v původním znění, bez jazykové korektury*).

Otázky:

- a) Myslíte si, že se humor objevuje v medicínském prostředí? Pokud ano, jak často?
- b) Proč si myslíte, že vůbec vzniká humor v medicíně?
- c) Setkali jste se ve své praxi s nějakou humornou historkou, ve které se humornost zakládala na jazyku (dvojsmysly, chybná terminologie, fráze, záměna slov, nepochopení situace, apod.)?

Odpovědi:

1. respondent

- a. Ano
- b. Myslím, že z důvodu odlehčení závažných situací je to pro lékaře nezbytné – aby se z toho nezbláznil.
- c. Jasně, občas se tu a tam někdo splete, u pacientů je to především úsměvné.

2. respondent

- a. Bez humoru to nejde a dle mých zkušeností, čím náročnější obor, tím černější humor.
- b. Něco jako odlehčení, něco náhodně.
- c. Velmi často.

3. respondent

- a. Ano stále.
- b. Jako všude – humor je lidem většinou přirozený.
- c. Ano

4. respondent

- a. Stále.
- b. Aby se z toho člověk nezbláznil.
- c. Ano, hlavně na operačním sále.

5. respondent

- a. Určitě, často. Záleží na lidech.
- b. Bez humoru bysme se z toho zbláznili.
- c. Teď si vybavuju termín „*hypertenzní špička*“... už opakovaně se stalo, že ze slova špička vypadlo první písmenko.

6. respondent

- a. Ano
- b. Černý humor = určitá forma agrese, jediná přijatelná v práci zdravotníka. Redukuje stres a napětí.
- c. Napsat, „*vizitka přednosta ústavu*“ u pacientky, jíž se opravdu nedaří, není taktické. Jedno k navíc, no...

7. respondent

- a. Ano, denně.
- b. Jsme všichni jen lidé a potřebujeme nějaký ventil.
- c. Ano, nejčastěji v podobě černého humoru a dvojsmyslů – i drsnějších, které jsou nepublikovatelné.

8. respondent

- a. Ano, snažíme se o to každý den.
- b. Je to všeobecně prospěšné – terapeutické! Jak mezi pacientem a lékařem, tak i mezi zdravotníky. Uvolňuje napětí, uklidňuje, dělá mnohdy smutnou práci snesitelnější a každý se raději podívá do tváře veselému člověku než nabroušenému.

9. respondent

- a. Ano, na denním pořádku.
- b. Často díky neznalosti nezasvěcených, také jako způsob vyrovnávání se s nelehkou profesí, rozhodně jako boj proti stresu.
- c. Běžně. Např. nejběžnější ošetrovatelská diagnóza na interním oddělení: LOPIE... V současné době už je to tak trochu „urban legend“ nicméně původ vzniku se dokládá nějak takhle: *„Copak se paní stalo, že omdlela?“ ptá se pacientka doktora na spolupacientku. Doktor v rychlosti odpovídá: „Ale, málo pije.“ „Hm, lopie, to slyším prvně. Je to nakažlivé?“*

10. respondent

- a. Ano, velmi často
- b. Srdečný úsměv je známkou dobré compliance, může pomoci odlehčit složitou životní situaci.
- c. Často, někdy úmyslně, jindy spontánně.

11. respondent (pozn.: profesí lékárník)

- a. Ano, každý den
- b. Všechny druhy, od různých přebreptů až po černý humor.

12. respondent (pozn.: medik)

- a. Na fakultě je to náš denní chleba.
- b. Protože recepty s modrým pruhem se špatně shánějí. (recepty na psychotropní léky)
- c. S praxí jsem se nesetkal, ale na fakultě v jednom kuse.

13. respondent (pozn.: medik)

- a. Neustále
- b. Ze stejného důvodu, jako vzniká všude, a z dalších důvodů. Protože je k tomu prostě prostor, chuť i příležitost větší, než třeba za pokladnou na poště.
- c. Ano, skoro každý den se na fakultě něco vtipného semele.

14. respondent

- a. Áno, na dennom poriadku.
- b. Odosobnenie sa, je to prirodzené, že ľudia žartujú a vtipkujú.
- c. Jasné, teraz ma hneď nenapadne, ale určite sa zajtra nejaký vyskytne.

15. respondent

- a. Čím šílenější den, tím černější humor. Někdy stačí jen heslo. Někdy se smějeme pacientovi, jindy s ním.
- b. Humor je rychlý detox, ventil stresu, údržba týmu. Neumím si představit, že s kamenným ksichtem celý den vysvětluji jedno a totéž. Navíc humor odstraňuje bariéru a stud u pacienta.
- c. Lingvistický je nejlepší, komika přítomného okamžiku, správně načasované sprosté slovo ...

16. respondent

- a. Samozřejmě.
- b. Vzniká ze spousty důvodů, přeslechnutí se, zkomolení názvu, ze situace. Pomáhá zvládat stres a odbourat bariéry.
- c. Příhoda ze záchranné služby. *„Vezli jsme pacientku do nemocnice, původně jsme jeli na FN Lochotín, ale byli jsme přesměrování během transportu na nemocnici Primaved, paní byla hodně úzkostná a chtěla zavolat rodině, kam nakonec jede a po telefonu povídá: „Miluško, tak už mě vezou do toho Primalexu.“*

17. respondent (pozn.: zdravotní sestra na dětském oddělení, adresné oslovení – rodinný přítel)

- a. Humor se rozhodně objevuje v medicínském prostředí. Většinou černý a morbidní. Často do extrému. Detaily se liší kus od kusu.
- b. Medicína jako obor a nemocnice jako místo jsou oboje příliš vážné, aby se v nich dalo přežít bez alespoň špetky humoru. Nehleď na to, že pracujete s lidmi. Potřebujete odreagování, abyste nevyjádřili upřímný názor na jejich chování či inteligenci (neplatí pro všechny lidi, se kterými se zdravotník potká, najdou se i normální lidi). Navíc humor vzniká v každém oboru, kde jsou lidi.
- c. Jsem si na 98 % jistá, ale momentálně mi absolutně nic nenapadá.

18. respondent (pozn.: „lékař bez hranic“, adresné oslovení – rodinný přítel)

- a. Ano, objevuje, denně. Hodně záleží ale na povaze člověka, typu oddělení, kontextu, nelze to nějak asi kvantifikovat.
- b. Mezní životní situace /narození, smrt, nemoc/ trochu vytvářejí prostředí pro "odlehčení" situace. Medicína je umění i věda zároveň, proto se tady asi míchají různé typy humoru. Ve svém středu má medicína člověka - a lidé jsou různí, v různých prostředích se pohybující a tak o humorné situace není a jistě nebude nouze.
- c. Ano, setkávám se s tím často, mnoho kolegů z oddělení je "zapálených" pro cimrmanovský typ humoru.

19. respondent

- a. Pokaždé, když u nás na ambulanci zazvoní pacient.
- b. Protože je v každém odvětví.
- c. *„Nastoupila jsem jako čerstvá absolventka na ARO a ráno pacientovi dokapala infuze, zaťukala jsem na lékářák, kde zrovna bylo ranní hlášení všech doktorů a prohlásila jsem: „pane primáři, pan xy dokapal“. Byl to pacient v terminálním stádiu a tak mě pan primář odpověděl, že úmrtí se fakt oznamuje jinak.“*

20. respondent

- a. Ano, často.
- b. Protože se pracuje s lidmi a v kolektivech, každý lékař minimálně potřebuje sestru. Lidí jsou různí, vy musíte vědět s nima vycházet tak, aby byl hlavně spokojen a uzdraven ... a občas správný humor uvolní napětí.
- c. *„Pacient na očním: „Sestři a paní doktorko, vy vypadáte čím dál lépe ... To né pane, to vy vidíte čím dál hůře ...““*

Několik respondentů neodpovědělo přímo na otázky, ale poskytlo buď historku, nebo krátké vyjádření svého názoru na humor v lékařské praxi:

1. *„Pacientka mi sdělila, že se ráno bojí přenést váhu na nohy. Odvětil jsem, že já se ráno bojím přenést nohy na váhu.“*
2. *„Krvácení stavěno dvěma stehny.“*
3. *„Indikována k operaci pro dosud neuvěřený tumor plic.“*
4. *„Na praxi na jedné pražské LDN během studia fyzioterapie. Babička se mě ptá: „A to vy tady už budete napořád?“ A já jí odpovídám. „Nene, jenom dnes a pak ještě jednou v letním semestru ...“ a dodávám „... ale to Vy už tady nebudete ...“. Po zděšeném pohledu paní mi dochází, co jsem řekl, a uklidňuji paní, že to už bude dávno doma.“*

5. Téměř denně se člověk dočte něco zajímavého, třeba že měl pacient „*petrochanterickou fakturu*“.
6. „*Maminka bývalého přítele volala na gastro, že by ráda manžela objednala na kolposkopii.*“ (*kolposkopie je vyšetření pochvy*).
7. Pacient má „*utopistickej exem*“
8. „... *pán přišel na internu s tím, že ho posílá obvodní, aby mu natočili KGB.*“
9. „*Umělé přerušení gravitace.*“
10. „*Vstupní prohlídka do zaměstnání. Mladá, dlouhovlasá dívka. Poslouchám její plíce na zádech a požádám: „Ty vlasy si dejte dopředu. Tak. A dýchejte dozadu!“*
11. „*Při odebírání anamnézy pacientovi (s nedoslýchavostí) po mém dotazu na jeho váhu a výšku se zeptal: „Cože? Hlavu a myšku?“*
12. „*Onehdy jsem si přečetla v dotazníku jednoho mladého pacienta, který ke mně přišel na preventivní prohlídku, že mu vyoperovali POLIB ze středního ucha.*“
13. Bez humoru, zejména černého, nejde ve zdravotnictví pracovat.
14. Já to shrnu ... „*Tam kde je velký tlak, tam musí být i ventil! Jinak to bouchne.*“
15. Respondentka poskytla fotografii kartotéky, kterou jsem s jejím svolením použila v kapitole .....
16. Respondentka poskytla souhrn zkomolenin názvů léků, který si vytvořila:

ANTIBIOPTIKA, ANTIDOBÝTYKA (Antibiotika)

BRZOKADIL (Bisacodyl)

CONCORD (Concor)

DIAPRDEL (Diaprel)

DIDOXIN (Digoxin)

DISCOFENAK, DISKOFENEK (Diclofenac)

ETANOL (Atenolol)

FRANKOLIN ung (Framykoin)

GS KONDOM (GS Condro)

KALCIUM PANOPTIKUM mast (Kalcium pantothenicum)

KUNDYBENE (Candibene)
KURVAPROX (Curaprox zubní kartáček)
MUKOSLOVAN (Mucosolvan)
SEXTRAL, SPEKTRAL(Sectral)
VENTOPLYN sprej (Ventolin)
NTM REKORD (NTM retard)
OPHTHALMO-SEX, OPHTHALMO-SEMTEX (O-septonex)
OLYMP nosní sprej (Olynth)
OTRAVIN (Otrivin)
PARALÍN (Paralen)
PRCAIN (Procain)
SANDOKAN (Sandonorm)
SENOGRAM (Sennagran)
SERETADY, SEREDÍTĚ, SERENÁDA, SERETO, SRAJTAJD (Seretide)
SEXATOXIN (Secatoxin)
TOBOGAN (Tebokan)
PRDENISON (Prednisol)
WARVARIN (Warfarin)
ZODIAK (Zodac)

17. Respondentka poskytla několik překlepů z lékařských zpráv, které si vypisuje:

Dolní končetiny bez **p**otoků (otoků)
O**t**rok na levém bérce (otok)
Pacient se **p**sokojený (spokojený)
Místo cukru med na **s**kazení (slazení)
Látky, cirkulující v **k**rkvi (krvi)
Urologie – ne urologie (neurologie)

Rotoped (ortoped)

Předán do p*če (předán do péče)

Prodělal operaci krk**o**vice (krkavice)